

Tek Parti Döneminde İktidar Futbol İlişkisini İzmir'deki Futbol Kulüplerinin Birleştirilmesi Üzerinden Okumak

Coşkun Türkan*

Giriş

Modern futbolun XIX. yüzyılın son çeyreğinde bugünkü kurallarının temelini atılması ve hızla yayılması, siyasal aktörleri tedirgin etmişti¹. Çünkü bu dönem, modern devletin toplumsal alana, bireylerin gündelik yaşamına daha fazla müdahil olduğu, statükoyu korumaya, nüfusun üretken kapasitesini ortaya çıkarmaya çalıştığı ve bedene yönelik disiplinci mekanizmalarla nüfusa yönelik düzenleyici mekanizmaların birbirine eklendiği bir dönemdi². Futbolun kitleleşmesi ve siyasî aktörlerin bundan tedirginlik duymasında emperyal devletler arasındaki rekabetin ve savaş olasılığının her geçen gün artması da etkiliydi. Ayrıca ulus-devletlerin ulusal orduya ihtiyaç duyması, jimnastik ve spor oyunlarının askerî ve siyasal bir içerik kazanmasını gerektiriyordu³. Dolayısıyla artık beden ve bedene dair politikaların modern devletin önemli bir sorunu haline geldiği⁴ bu dönemde, spor politikasının da ona göre şekillenmesi gerekiyordu. Bu noktada bir parantez açıp benzer bir durumun aşağıda ele alınacağı gibi tek parti yıllarındaki spor politikasına yansıyacağını belirtelim. Burada göz önünde bulundurulması gereken en önemli noktalardan bir diğeri, ekonomik dönüşüme/kapitalist ekonomiye

* Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE cskntrkn@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-2629-7602> DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1189

1 Aktükün, futbolun kitleleşmesini siyasî aktörlerin “çok da istemediği” bu dönemin I. Dünya Savaşı’na kadar sürdüğünü belirtmektedir. Bk. İlker Aktükün, “Futbolun Siyasal Tarihine Kenar Notları”, *Cogito*, S. 63, Yaz 2010, s. 10.

2 Yigit Akın, “*Gülbüz ve Yavuz Evlatlar*” *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 38-39.

3 İlker Aktükün, “Oyundan Siyasete: Türkiye’de Futbolun Doğuşu”, *İktisat Dergisi*, S. 463-468, Temmuz-Aralık 2005, s. 4.

4 Akın, *age.*, s. 41.

bağlı olarak kurumsallaşan, profesyonelleşen ve uluslararası bir hâl alan başta futbol olmak üzere spor oyunlarının, dönemin hem hâkim hem de muhalif ideolojilerinin yayılması için bir araç haline gelmesidir⁵. Bu bağlamda içinde kolektif kimliklerin eklemlendiği önemli bir kültürel arena olan sporun/futbolun, toplumsal ve siyasal kimliklerin, aidiyet formlarının yeniden inşasında önemli bir rol oynadığını, “biz ve onlar” özdeşlik ve farklılık ilişkisini söylemsel olarak yeniden kurduğunu göz önünde bulundurmak gerekir⁶.

Bilindiği gibi XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı coğrafyasının dünya kapitalist sistemine eklemlenmesi ve modernleşme doğrultusunda atılan adımlarla modern sporlar Osmanlı coğrafyasına taşındı⁷. Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen dönem, Harbiye ve askerî idadilere gerekli alet ve tesisler yaptırılmak suretiyle jimnastik dersinin konulduğu, ilk kulüplerin kurulduğu ve beden eğitimi ile sporun iç içe geçtiği ve sporun biçimsel eğitim düzeniyle bütünleştiği dönemdi⁸. Yukarıda belirtildiği gibi bunda Avrupa örneğinin takip edilmesi ve savaş olasılığı etkiliydi. Beden eğitimiyle sporun Avrupa’daki gibi zoraki bir nikâh içinde olduğu bu dönemde, bir yandan spor beden eğitimine karşı bağımsızlığını kazanmaya çalışırken⁹, diğer yandan modern futbol İzmir ve İstanbul’da yaşayan İngiliz tüccarlar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu’na girmişti. Böylelikle Türk futbolu, Osmanlı-Türk modernleşmesine bağlı olarak doğup gelişti¹⁰. Buradan hareketle, Osmanlı Müslüman “milletleri”

5 Aktükün, “Oyundan Siyasete: Türkiye’de Futbolun Doğuşu”, s. 5.

6 Coşkun Türkan, “Milliyetçilik ve Futbol: Erken Cumhuriyet Döneminde İzmir Kulüplerinin Yabancı Takımlarla Müsabakaları”, *İzmir Spor Tarihi İzmir Spor Tarihinden Sayfalar, Oyunlar, Spor Kulüpleri ve Sporcular*, ed. Günver Güneş-Bahri Okumuş, Ütopya Yayınevi, Ankara 2019, s. 57.

7 Caner Sancaktar, “Türkiye’de Modernleşme, Siyaset ve Futbolun Doğuşu”, *Bilgi ve Bellek*, S. 8, Yaz 2007, s. 159. Ayrıca bk. Âtîf Kahraman, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 627-710; Betül Yazar, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Modern Sporun Kuruluşu”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Güz 2014, s. 310-317.

8 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 43-46; Akın, *age.*, s. 50-53; Aktükün, “Oyundan Siyasete: Türkiye’de Futbolun Doğuşu”, s. 5.

9 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 43.

10 Sancaktar, *agm.*, s. 172; Mahmut Sert, *Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 85. Selanik, İzmir ve İstanbul’da aşağı yukarı aynı zamanlarda başlayan “futbol tarihimizin kadim dönemleri” için bk. Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi*, C I , İletişim Yayınları, İstanbul 2014; *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)* C I, ed. Erdoğan Arıpınar, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, İstanbul 1992; İbrahim Yılmaz, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Futbol*, Gece Kitaplığı, Ankara 2021.

bağlamında, futbolun aslında Jön Türklere ait bir oyun olduğunu söylemek mümkündür. Fişek, yerinde bir tespitle sporun bir toplumun tarihini, yapısını, ilişkilerini, istek, özlem ve beklentilerini sadakatle yansıtan bir ayna olduğunu ve bir ülkede sporun ve spor kulüpçülüğünün tarihinden o ülkenin toplumsal ve siyasal tarihinin kolayca okunabileceğini belirtmektedir¹¹. Nitekim XX. yüzyıl başlarından itibaren kurulmaya başlayan Türk kulüplerinin tarihi, bunun en tipik örneklerinden biridir.

Futbolun “Millî” Bir Formaya Bürünmesi ve Türk Ulus-Devletine Giden Süreç

23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in tekrar ilan edilmesinin Türk tarihinde yeni bir dönemi başlattığı söylenebilir. XIX. yüzyıldan itibaren modernleşme doğrultusunda atılan adımlar, İttihat ve Terakki Fırkası’nın (İTF) hamleleriyle ivmelendi. Yasama ve yürütmenin padişaktan kopararak ayrı ve demokratik organlar haline geldiği, parlamentonun yetkilerinin artırıldığı, hukukta laikleşme ve yargı birliği doğrultusunda adımların atıldığı II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918), İTF’nin milli iktisat politikalarıyla oluşturulmaya çalıştığı “Millî” sınıf, ufuktaki ulus-devlet için gizil güç ve toplumsal temel oldu. Siyasete ilgi duyan ve siyaset yapan kitlenin genişlemesi, tebaadan vatandaş anlayışına geçişi ve siyasal alanda bir kamuoyunun gelişmesini gündeme getirdi. Ayrıca XIX. yüzyılda “devleti kurtarmak” düşüncesiyle gerçekleştirilen reformlar, İTF iktidarında bu dar çemberi kırıp “Ulus kurtarmak” düşüncesini ön plana aldı. Dolayısıyla II. Meşrutiyet döneminde ulusal ve dünyevi bir ideolojiye geçiş hızlandı. Bu dönem, demokrasi ve özgürlüklerle ilgili birtakım olumsuzluklarına karşın “ulusal” toplum, devlet ve egemenlik tezlerinin mayalanması açısından da oldukça önemlidir¹². Yine ikinci kez ilan edilen Meşrutiyet günlerinde kitlesellenen hâkim ideolojiye, Türk milliyetçiliğine, bağlı olarak ulusu kurtarma düşüncesi, militarizm ve Avrupa örneklerinin harmanlanmasıyla beden eğitimi politikalarına da yansdı¹³. Bu dönemin bir diğer önemi, futbolun Türkler arasında yaygınlaşmasıdır. Bunda, XIX. yüzyıl sonlarından itibaren “ötekilerin” futbol sahalarında görünür olması yanında, Meşrutiyet’le

11 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 52-53.

12 Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 215-220.

13 Bu konuda bk. Bayram Ali Sivaz, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Yayınlanmamış Dalı Doktora Tezi, Ankara 2016.

gündeme gelen görece özgürlük ortamının Türklerin kulüpler/dernekler kurmasına müsaade etmesi ve İTF'nin bu alana el atması etkili oldu¹⁴. Diğer bir ifadeyle futbol mazisi çok uzun olmayan Türkiye'de, siyasetin futbola ilk etkin müdahalesinin İTF'yle başladığını, toplumun yabancı ve kozmopolit unsurlardan arındırılarak homojenleştirilmesini ve bu grupların iktisadî güçlerinin sınırlandırılmasını, kısaca "Millileştirilmeyi" ön plana alan İTF'nin, futbolun da "Millileştirilmesine" yönelik önemli adımlar attığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda İTF, futbolu oyun olmanın ötesinde, "Bizliğin/Türklüğün" inşasında ideolojik bir araç olarak kullanabileceğinin farkındaydı¹⁵. Buradan hareketle "Türkiye'de futbolun tarihi ile Türk milli kimliğinin kuruluşunun tarihinin [...] birbiriyle çakıştığını söylemek mümkündür¹⁶. İTF'nin "futbolun kitlesel özelliğini ilk kavrayan siyasal iktidar" olmasında, kadrolarının büyük çoğunluğunun yurtdışında öğrenim vb. nedenlerle bulunması, imparatorluğun Batı'ya açılan bölgelerinden gelmiş olması ve dünyaya açık olmaları etkiliydi. Bütün bunlar İttihatçıların futbolun kitlesel yönünü görmelerini kolaylaştırdı¹⁷. Avrupa'da milliyetçi hareketlerin futbol vb. spor dallarını dışlayıp ağırlıklı olarak beden eğitimi ve jimnastiğe yöneldikleri bu dönemde, İTF kadroları beden eğitiminin ve jimnastiğin önemini göz ardı etmeden, kitlesel bir etki alanı olarak gördüğü futbolu ve kulüpleri hiçbir zaman ihmal etmedi ve hatta bizzat destek verdi¹⁸. Bu bağlamda İttihatçı kadrolar için Müslüman-Türk unsurların futbol kulüpleri kurması ve gayrimüslim takımlara karşı mücadele etmesi, unsur-ı aslide milliyetçi düşüncenin ve milli kimliğin gelişip güçlenmesi açısından önemliydi. Kaldı ki XX. yüzyılın başlarında İstanbul ve İzmir gibi yerlerde unsur-ı aslinin kurduğu kulüplerin imkansızlıkları ve maddî açıdan yetersizliği, İttihatçıların bu kulüplerle, kulüp görevlilerin de siyasi aktörlerle

14 Fişek, 1908 öncesinde takım yönleri ağır basan doğal amaç birlikleri olarak örgütlenen kulüplerin, 1909 Cemiyetler Kanunu'yla tüzel kişilik edinmelerinin önemine dikkat çekmektedir. Bk. Kurthan Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, Bağırhan Yayınevi, Ankara 1998, s. 274. Ayrıca Günver Güneş, "II. Meşrutiyet Döneminde Spor", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II II. Meşrutiyet*, ed. Saime Selanga Gökçöz-Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul 2020, s. 246-249.

15 Türkan, agm., s. 67-68.

16 Tanıl Bora-Necmi Erdoğan, "‘Dur Tarih, Vur Türkiye’ Türk Milletinin Milli Spor Olarak Futbol", *Futbol ve Kültürü Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*, der. Roman Horak-Wolfgang Reiter-Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 223.

17 Yalçın Doğan, *Fenerbahçe Cumhuriyeti*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1989, s. 36; Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", s. 15-16.

18 Gökaçtı, *age.*, s. 42; Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", s. 16; Sancaktar, agm., s. 167.

bağlantı kurmasını kolaylaştırdı¹⁹. Bütün bunlardan hareketle, “modern futbolun Türkiye’de, Avrupa’daki örneklerinden farklı olarak, milliyetçi bir doğum lekesiyle ortaya çıktığını söylemek abartma sayılmaz.”²⁰ Yukarıda belirtildiği gibi İttihatçılar, futbolun kitle sporu olmasından hareketle, milli bir kimliğin inşa edilmesinde ideolojik bir aygıt olabileceğini görmüştü. Bu bağlamda Şenol’un vurguladığı gibi İTF’nin gücünün yoğunlaşma döneminin tam da kulüplerin kuruluş ve ilk günlerine denk gelmesi önemlidir. Örneğin Galatasaray’ın bünyesinde barındırdığı kozmopolit kültür ve Osmanlılık anlayışının yansıması olan yapısının İttihatçıların “millî” politikalarıyla örtüşmemesi, İttihatçıları yeni arayışlara itti²¹. “Arnavut kökenli” Ali Sami Bey’e tepki gösterenlerin 1911’de Galatasaray’dan ayrılarak “Progress/Terakki” adında yeni bir kulüp kurması, bu kulübün 1914’te adını Türklerin anavatanına, Orta Asya’ya referansla “Altınordu” olarak değiştirmesi ve kulüpte oyuncu ve idareci olarak yer alan gayrimüslimlerin tasfiye edilmesi, bunun kanıtları arasındadır. Yeri gelmişken Sadrazam Talat Paşa’nın bu kulübün fahri başkanı olduğunu belirtelim. İTF’nin 1913’ten sonra iktidarı kontrol ettiği dönem, aynı zamanda Rumların ve İngilizlerin güçlü takımlarının sessizleştiği, meydanın sadece Galatasaray, Fenerbahçe, Beykoz, Anadolu, Üsküdar ve Altınordu gibi Türk kulüplerine kaldığı bir dönemdi. Bu sırada İttihatçıların yeni bir hamleyle birtakım sorunlar yaşayan Fenerbahçe üzerindeki “preslerini” artırdığını ve Fenerbahçe’nin mevcut yönetiminin kapılarını açmasıyla burada da kontrolü ele geçirdiğini belirtmek gerekir²². İttihatçıların futbola “yatırım yaptığı” yerlerden bir de “gavur İzmir’di.” İzmir futbol tarihinin aynı zamanda embriyo halindeki Türk milliyetçiliğinin tarihi olduğunu vurgulayan Berent, İzmir’in iki köklü kulübü olan Karşıyaka ve Altay’ın kuruluşunda XX. yüzyıl başlarındaki Türk milliyetçiliğinin ve İTF’nin ağırlığının rahatlıkla görülebileceğini belirtmektedir²³. Nitekim 1912’de kendilerinden yardım isteyen Karşıyakalı gençleri kulüp kurma konusunda destekleyen İttihatçılar, “Türk milliyetçiliği” çevresinde toplanmak için can atan gençleri içinde bulundukları bunalımdan

19 Mehmet Şenol, *Gayriresmî Futbol Tarihi*, Mundi Kitap, İstanbul 2020, s. 104.

20 Aktükün, “Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları”, s. 17.

21 Şenol, *age.*, s. 55, 105; Gökaçtı, *age.*, s. 43, 52-53.

22 Şenol, *age.*, s. 47, 53, 55, 104-105; Ergun Hiçyılmaz, *Evvel Zaman İçinde Türkiye’de Futbolun Öyküsü*, Doğan Matbaası, İstanbul, t. y., s. 21, 26-27.

23 Orhan Berent, *Alsancak’ın Sakini Altay*, İletişim Yayınları, İzmir 2014, s. 14. Benzer ifadeler için ayrıca bk. Çetin Esen Kaftan, *Altay Spor Tarihi*, Acargil Matbaası, İzmir 1978. Elbette İzmir’de Türkler arasında futbolun yayılmasında başta İzmir Sultanisi olmak üzere mekteplerin rolünü göz ardı etmemek gerekir. Bk. Hiç yılmaz, *age.*, s. 23

kurtaracak ve ‘sporun kılıflı milliyetçiliğine’ çekecekti”. Bu durum kulübün renklerine de yansıdığı, “yeşilin” Müslümanlığı, “kırmızının” Türklüğü temsil etmesinden hareketle bu renklerde karar kılınmıştı²⁴. İzmir’deki Müslüman-Türk unsurların kurduğu ilk kulüp Karşıyaka’dan sonra, 1914’te İttihatçıların girişimiyle Türk milliyetçiliğinin kendisini spor sahalarında hissettirdiği bir diğer kulüp olan “Altay” kuruldu. Türkçülük düşüncesi paralelinde “adlandırılan” Altay’ın kuruluşunda Cumhuriyet döneminde de önemli görevlerde bulunan Celal Bayar, Şükrü Saraçoğlu, Mustafa Necati ve Vasıf Çınar gibi isimler vardı²⁵. Yeri gelmişken Karşıyaka ve Altay’ın İzmir sporunda/futbolunda lokomotif görevi gördüğünü ve bu iki kadim kulübün “kurtuluştan” sonra yeni kulüplerin kurulmasını tetiklediğini belirtelim.

I. Dünya Savaşı’nın başlaması, hemen her yerde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de kulüplerin faaliyetlerini olumsuz etkiledi ve hatta birçok yerde kulüpler faaliyetlerine son vermek zorunda kaldı. Bunun yanında Osmanlı Devleti’nin savaştan yenik çıkması ve Mondros Mütarekesi’nden sonra başlayan işgaller, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde Müdafaa-i Hukuk direnişini gündeme getirdi. Bu dönemde millî direnişe katılan aktörler arasında futbolcular ve kulüpler de vardı. Bu aslında futbolun Millî Mücadele’ye katılmasıydı. İzmir’in işgalinden sonra, kuruldukları günden itibaren buradaki Rum ve Ermenilere karşı Türk kimliğini görünür kılan ve “ötekiyle” futbol karşılaşmaları üzerinden Türklük bilincinin yayılmasına katkıda bulunan Karşıyaka’yı ve Altay’ı da zor günler bekliyordu. Bunun en önemli nedenlerinden biri, özellikle Altay’ın kuruluşunda siyasî aktörlerin etkin olması ve kulübe destek vermesiydi. Destek veren isimlerin İzmir’in işgalinden sonra şehri terk etmek durumunda kalması, Karşıyaka ve Altay’ın işgalden sonra Metropolit Hrisostomos’un girişimleriyle kapatılması, İzmir’de Rum takımlarını daha fazla görünür kıldı. Bu bağlamda futbol, Gökaçtı’nın vurguladığı gibi bir kez daha mücadelenin meşruiyetini sağlayan bir araç olarak görüldü. “Metropolitin Rum takımlarını tıpkı cephelere giden ordular gibi kutsaması boşuna değildi”²⁶. Böyle bir atmosferde, 1916

24 Aksoy’a göre KSK’nin “kuruluşunun kökeninde bir sportif heyecandan daha çok, bir ulusal uyanış coşkusu vardır. Spor tutkusu ile ulusal uyanış heyecanı yan yana ilerleyerek şanlı K.S.K.’yi yaratmıştır.” Yaşar Aksoy, *Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi*, Hisdaş, İzmir 1988, s. 105-107.

25 Kaftan, *age.*, s. 5-7, 13, 17, 24; Berent, *age.*, s. 17, 21; Günver Güneş, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Sporların İzmir’e Girişi, (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2012, s. 98-101.

II. Meşrutiyet döneminde kurulan diğer kulüpler için bk. Yüce, *age.*, s. 287-293, 311-314.

26 Gökaçtı, *age.*, s. 62-63; Berent, *age.*, s. 28-32; Güneş, *age.*, s. 108-111. Ayrıca bk. Fehim

yılı başında kurulan ve başlangıçta futbol dışı branşlarda etkin olan İdman Yurdu, İzmir Türklüğünün spor sahalarındaki temsilciliğine soyundu. İşgal günlerinde İzmir Sultanisi öğrencileri, bazı Altaylı ve hatta Karşıyakalıların destek verdiği “kırmızı-beyaz” renkli İdman Yurdu’nun, başta “mavi-beyaz” renkli Rum takımları olmak üzere kente gelen işgalci güçlerin kurduğu karma takımlarla mücadelesi ve elde ettiği zaferler, aslında “millî davanın” futbol sahalarında görülmesiydi²⁷. Gökaçtı’nın vurguladığı gibi burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, İzmir’deki maçların ağırlıklı olarak yerli Ermeni ve Rum takımlarına karşı yapılması ve/veya buradaki hâkim etno-dinsel cemaatler arası mücadelenin futbol sahalarındaki yansımaları iken, İstanbul’daki mücadelenin doğrudan işgal güçlerinin kurdukları takımlara karşı verilmesi ve bir tür cephe savaşı gibi algılanmasıydı. Diğer bir ifadeyle Anadolu’da düşmana karşı verilen mücadelenin bir benzerinin İstanbul’un futbol sahalarında verildiği düşünülmekteydi²⁸.

Millî Mücadele yıllarındaki futbol karşılaşmalarının en temelde “ötekini” görünür kıldığını ve bunun, “milletin/bizim” temsilimizi kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu karşılaşmalarda elde edilen galibiyetler/zaferler hem “onları/işgalci güçleri” homojen bir kategori olarak görmemizi sağladı hem de “Bizlik” ruh halini diri tuttu. Ankara Hükûmeti bağımsız Türk ulus-devleti için askerî ve diplomatik mücadeleler verirken, İstanbul’da Türk sporu/futbolu açısından dikkat çeken gelişmeler yaşanıyordu. Bunlardan biri, sporun örgütlü bir yapıya kavuşturulmasına yönelik girişimlerdi. XX. yüzyılın

Kuruloğlu, “Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel S., 2018, s. 297-314.

- 27 Atabeyoğlu, yeşil-beyaz renkler altında kurulan İdman Yurdu’nun daha sonraları özellikle Rum Apollon takımıyla yaptığı maçlara kırmızı-beyaz renklerle çıktığını ve bunun işgal günlerinde önemli bir olay olduğunu belirtmektedir. Bk. Cem Atabeyoğlu, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Spor”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1496. Yaygın olarak İzmir’in işgali sonrası Altay ve Karşıyaka’nın kapatılmasıyla İdman Yurdu’nun kurulduğu belirtile de “İzmir İdman Yurdu’nun nizamnamesine ulaşan Kuruloğlu, bu kulübün 1916 başında kurulduğunu tespit etmiştir. Yukarıda belirttiği gibi İdman Yurdu, Altay ve Karşıyaka’nın kapatıldığı bir ortamda İzmir’deki Türk-Müslüman kitle için futbol üzerinden bir çekim merkezi oluşturdu. Bk. Fehim Kuruloğlu, “İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C 16, S. 2, Aralık 2021, s. 202-213. Elbette İzmir bağlamında bu mücadeleyi futbol dışında sürdüren futbolcu ve kulüp yöneticileri de vardı. Bu isimler arasında KSK’nin kurucularından Zühtü Işıl’ı, Örnekköylü Hüseyin’i ve Yunan Kralı Konstantin’in emriyle Atina’ya sürgün edilen ve idam cezasına çarptırılan Süreyya İplikçi’yi, Altay’ın kurucularından Vasif Çınar ile Mustafa Necati’yi saymak gerekir. Bk. Aksoy, *age.*; Kaftan, *age.*

- 28 Gökaçtı, *age.*, s. 74-75.

başından itibaren futbol karşılaşmalarını organize etmek için değişik yerlerde birbirinden farklı adlar altında birtakım futbol örgütleri kurulmuşsa da futbol, merkezi bir yapıya sahip değildi²⁹. İTF 1913'ten sonra iktidarı tamamen kontrol ederken, anlaşılabilir nedenlerle sporda merkezî bir yapıya ihtiyaç duymadığı gibi bu doğrultuda adım da atmadı. Ancak İTF'nin iktidarı yitirmesi, işgaller, kulüplerin ekonomik sorunları ve kulüpler bazında yürütülmeye çalışılan organizasyonlardaki sorunların giderek büyümesi, sporda örgütlü bir yapıyı gerekli kıldı. Bu doğrultuda İstanbul kulüpleri arasında Haziran 1920'den itibaren başlayan görüşmeler sonunda, 27 Kasım 1921'de, İsviçre Spor Federasyonu yönetmeliğini temel alan "İdman Heyeti Muvakkatesi" kuruldu. 22 Mayıs 1922'de tüzel kişiliğe kavuşan "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)", futbol dışında diğer spor dallarını da kapsamına alan, "Çok sporlu ve kulüplü" bir yapıda spor müsabakalarını organize eden ve ayrıca sportif hareketlerin bilimsel bir temele oturmasına çalışan bir kurumdu. Başlangıçta ağırlıklı olarak İstanbul'daki spor kulüplerinin yarı bağımsız bir koordinasyon organı olan, müsabakaları vs. organize eden TİCİ, Ankara'daki gelişmeleri de yakından takip etmiş ve İstanbul'un işgalden kurtarılmasından önce Ankara Hükûmeti'nin yanında tavrı almıştı. TİCİ'nin bu tavrı, Cumhuriyet'in ilanından sonra iktidarın kontrolünde bu çalışmaları ulusal düzeye taşıyan tek yetkili kurum haline gelmesini sağladı³⁰. Bir diğer önemli gelişme, TİCİ'nin Uluslararası Futbol Federasyonu'na (FIFA) üyelik başvurusunda bulunmasıydı. TBMM heyeti ile İtilaf devletleri arasında Lozan Görüşmeleri devam ederken, Ocak 1923'te Türkiye'yi geçici üye olarak kabul eden FIFA'nın, bunu 21 Mayıs 1923'te onaylaması, futbol diplomasisi ve futbol üzerinden Türk ulus-devletinin bağımsızlığının onaylanması olarak okunabilir³¹. Özetle, 1908-1923 arasında uluslaşma sürecinin önemli bir simgesi haline gelen futbolun, Türk kimliği ve bilincinin geliştirilmesinde ve Türk milliyetçiliğinin "kalabalıklar" arasında yaygınlaştırılmasında siyasal bir araç olarak kullanıldığını belirtmek mümkündür³².

29 Bu süreçte kurulan organizasyonlar için bk. Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, s. 266-303.

30 Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, s. 337-364; Gökaçtı, *age.*, s. 80-83; Akın, *age.*, s. 56-57; Mehmet Yüce, *Esir Şehirde Spor*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. İstanbul 2020, s. 322-323.

31 Bu konuda bk. Coşkun Türkan, "Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA-1904)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/uluslararasi-futbol-federasyonlari-birligi-fifa-1904/>, son erişim tarihi: 17.05.2024.

32 Sancaktar, *agm.*, s. 174.

Bu süreçte İzmir futbolu adına yaşanan en önemli gelişmelerinden biri, işgal yıllarında kapatılan Karşıyaka ve Altay'ın İzmir'in kurtuluşuyla faaliyetlerine başlamasıydı. İlk etapta Yeşil-Kırmızı'ya gönül verenler, Karşıyaka Gençler Birliği adıyla bir araya geldiler. Bu sırada Ankara Hükûmeti'nin kontrolü ele almaya başlaması, futbol ve kulüplere de yansdı. 1923'te Futbol Federasyonu'nun kurulmasının ardından Karşıyaka Gençler Birliği, 1924'te eski adını -Karşıyaka Spor Kulübü- alırken, şehrin bir diğer takımı Altay ise Vasıf Çınar'ın girişimleriyle futbol sahalarında görünmeye başladı³³. Başka kentlerde olduğu gibi İzmir'de de futbol diğer spor dallarından daha fazla ilgi çektiğinden, çok geçmeden Altay'dan kopmalar önce Altınordu'nun (1923), ardından Göztepe'nin (1925) kurulmasıyla sonuçlandı. Bunun dışında Bucaspor (1928) ve 1923'te kurulan Altınay ve Sakarya'nın birleşmesiyle İzmirspor (1930) kuruldu. Yeri gelmişken kimliğin yansıtılmasında kulüp renklerinin ne kadar önemli bir rol oynadığını İzmirspor'un başlangıçta "mavi-beyaz" olarak tescil edilen renklerinin, kentin kozmopolit geçmişinin hafızalardan silinmek istenmesine bağlı olarak, Fahrettin Altay Paşa'nın "girişimleriyle" "lacivert-beyaza" dönüştürülmesiyle ortaya konulduğunu belirtelim³⁴.

Kurucu Kadronun Spora/Futbola Yüklediği Anlam ve İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesinin Arka Planı

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal liderliğindeki kurucu kadro, önceliği muasırlaşmaya verdi. Bu süreçte bir yandan ulus-devletin kurumsallaşmasına, diğer taraftan eğitimin, hukukun, iktisadî yapının ve toplumsal hayatın ulus-devlet anlayışı doğrultusunda düzenlenmesine ve "ulus inşasına" yönelik politikalara ağırlık verildi. Kurucu kadronun en önemli amaçlarından biri, 1912-1922 arasında başta savaşlar olmak üzere

33 Rüştü Dağlaroğlu-Haluk San, *Türk Futbol Tarihi*, Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1973, s. 180, 225-226. Karşıyaka'nın eski oyuncularından Cemal Ahmed Bey'in bu iki kulübün tekrar kuruluşunu şu şekilde aktarmaktadır: "İstirdaddan [geri alındıktan] sonra İzmir'de ilk defa ihya edilen kulüp Karşıyaka'dır. 1 Teşrinievvel [1]338'de toplanan elli sekiz genç Karşıyaka'nın 'Gençler Birliği' namı altında ihyasını taht-ı karara aldılar ve faaliyet başladı. Her yerde olduğu gibi evvela işe futboldan başladı. [...] Panionios Kulübü'nün terk ettiği şimdiki Alsancak Stadyumu'nda futbol faaliyetini gören eski Altaylılar da toplanıp Altay'ı ihya etmeğe karar verdiler. Vaziyet yine az çok Karşıyaka Altay rekabetiyle teferrüd ediyordu. İzmir'de şimdi herhalde adedi haddinden fazla olan kulüpler, son iki sene zarfında teşekkül etti". Cemal Ahmed, "İzmir Şampiyonu Karşıyaka Kulübü'nün Mazisi", *Spor Âlemi*, 25 Teşrinievvel 1926, S. 1, s. 5.

34 Bu konuda bk. Ahmet Talimciler, "İzmir: Sporla Bağlantısı Her Daim Farklı Olan Kent", *Geçmişten Günümüze Kurtuluşun 100. Yılında İzmir Spor*, ed. Ahmet Talimciler, İzmir Büyükşehir Belediyesi İZELMAN AŞ. Yayınları, İzmir 2023; Erdoğan Sungur, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, İzmir 2002.

çeşitli nedenlerle harap olan bir coğrafyayı ve beşerî sermayeyi ayağa kaldırmaktı. Bütün bunlar ve/veya en temelde muasırlaşma stratejisi, spor/futbol politikalarına yansiyacaktı. Diğer bir ifadeyle sporda/futbolda atılan adımlar ve beklentiler, ulus-devlet anlayışıyla uyumlu olmalıydı. Elbette bu dönemin spor anlayışının şekillenmesinde uluslararası arenada spora/futbola yüklenen anlamlar da belirleyiciydi. Byradan hareketle, birazdan ele alacağımız iktidar eliyle İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesi ve model kulüplerin kurulmasında birbiriyle bağlantılı iki temel gerekçenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. İlki, tek parti iktidarın spora/futbola yüklediği anlam ve/veya beden terbiyesiyle futbol arasındaki gerilim, ikincisi futbolun önemli bir çekim merkezi olmasına bağlı olarak futbol kulüplerinin özellikle gençlik kesimi üzerindeki etkisi ve kulüpler arasındaki rekabetten kaynaklı sorunlardı. Diğer bir ifadeyle ulus-devlete uygun yurttaş-bireyler yaratmaya çalışan tek parti iktidarının beden terbiyesi üzerinden toplumsal hayatı inşa etme ve/veya düzenleme stratejilerine futbolun “Baraj” oluşturması ve iktidarı tedirgin etmesiydi. Elbette bu iki gerekçeye futbolun/kulüplerin, tek parti iktidarında iktidar içi bir mücadele sahası olarak görülüp görülemeyeceği sorgulamasını ve model kulüpler üzerinden futbolda eski rejimin izlerinin kırılmak istenmesini eklemek faydalı olacaktır. Bunun için ilk olarak genel hatlarıyla iki savaş arasında Avrupa’da spora/futbola yüklenen anlamlara değinmek, ardından tek parti iktidarında beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilime odaklanmak faydalı olacaktır.

Daha önce belirttiği gibi XIX. yüzyılın başlarından itibaren beden terbiyesi ve spor, askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak kurgulanmış ve siyasal aktörler, askerî eğitimle doğrudan ilişkili olarak beden eğitimi ve jimnastiği ön plana çıkarmıştı. Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere, savaş olgusu ve özellikle I. Dünya Savaşı, sporu her zamankinden daha fazla askeri hayata entegre kıldı. Civralı’nın ifadesiyle XX. yüzyılın başlarından itibaren spor, “yükselen militarizm içinde yeniden konumlandırıldı ve çoğunlukla savaşa hazırlık anlamında kullanılmaya başlandı”³⁵. Genel olarak bu anlayışın iki savaş arası dönemde de sürdüğünü belirtmek gerekir. I. Dünya Savaşı’nın emperyal devletler arasındaki sorunları çözdüğü ve İtilaf devletlerinin 1919’daki Paris Barış Konferansı’yla savaş sonrası dünyayı şekillendirdiği düşünülse de bunun böyle olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Bu bağlamda iktidarlara, 1920’lerde ve 1930’larda beden terbiyesi ve sporu askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak

35 Selim Rumi Civralı, *Atletik Politika Spor ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 72-73.

değerlendirmeye ve bu doğrultuda adımlar atmaya devam etti. Beden terbiyesi ve sporun askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak görülmesinde özellikle 1930'larda otoriter ve hatta totaliter yönetimlerin yaygınlaşması, başta Hitler ve Mussoli'ni gibi aktörlerin silahlanmaya önem vererek Paris Barış Konferansı'yla oluşturulduğu düşünülen yeni dünya düzenini tehdit etmesi ve irrédantist politikaları oldukça etkili oldu. Akın'ın belirttiği gibi bu süreçte beden terbiyesi ve spora önem verilmesinin bir diğer nedeni hem kırsal alan hem de şehirlerde yaşayanların uzun süren savaşlar, salgın hastalıklar ve açlık gibi nedenlere bağlı olarak bozulan sağlığını düzeltmek ve devletlerin geleceği olan gençler arasındaki bozulduğu düşünülen ahlakî normları korumaktı³⁶. Bununla birlikte iki savaş arası dönemde iktidarların beden terbiyesi ve spora askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak yüklediği anlam futbola ilgiyi azaltmadı ve tam tersine kitleler için futbolun çekiciliği artarak devam etti. Bu durum, kaçınılmaz bir şekilde beden terbiyesi ile futbol arasında bir gerilime neden oldu. Kuper'in vurguladığı gibi bu dönemde futbolun geniş halk kesimlerince benimsenmesinde savaşın yaralarının sarılması, ulaşım olanaklarının ilerlemesi, kent nüfusunun artmaya başlaması ve fabrikalardaki çalışma saatlerinin azalması etkili oldu. Dolayısıyla 1920'lerin sonunda futbol, artık "zengin insanlar için marjinal bir etkinlik olmaktan çıkıyordu"³⁷. İki dünya savaşı arasında kitleler için savaşın yararlarını sağaltan bir etkinlik ve/veya kitleleri rehabilite edici bir oyun olan futbolun önemli bir çekim merkezi olduğunu çok geçmeden totaliter yönetimler de keşfetti. Bu bağlamda totaliter yönetimler, genel anlamda sporun ve elbette futbolun ideolojik bir propaganda unsuru olarak kullanılabileceğini ve kitleleri harekete geçirebileceğini gördü³⁸. Bununla birlikte yukarıda değinildiği gibi beden terbiyesi ve spora yüklenilen anlam ile futbol arasında gerilim içten içe her daim kendini gösterdi.

Tarihsel süreç içerisinde sporun siyasal değişkenlere duyarlı, bunun Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri için de geçerli olduğunu vurgulamak gerekir³⁹. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurucu kadronun yukarıda belirttiğimiz gibi önceliği muasırlaşma ve ulus inşasıydı. Bu durum ve ayrıca Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'yi yürüttüğü isimlerin bazılarıyla iktidar mücadelesine girişmesi, spor/futbol dünyasının göreceli olarak özerk hareket etme imkânı

36 Yiğit Akın, "Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları", *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s. 60-61.

37 Simon Kuper, *Ajax Hollandalılar ve Savaş II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Futbol*, çev. Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul 2004, s. 43.

38 Bu konuda bk. Kuper, *age*.

39 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 98.

elde etmesini sağladı. Spor/futbol dünyasının görece özerk hareket etmesinde, yeni rejimin spora yönelik elle tutulur bir politikasının olmaması da etkiliydi. Bununla birlikte tek parti iktidarı, spor politikalarını Eylül 1924'teki kongresi ile yeni rejime entegre olan TİCİ üzerinden gerçekleştirmeye çalıştı⁴⁰. Bu sırada tek parti iktidarının spordan beklentisini ortaya koyan en önemli gelişmelerden biri, TİCİ'nin 3. Kongresi'ni temsilen 30 Eylül 1926'da kendisini ziyarete gelen heyete Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal'in dile getirdikleriydi. Söz konusu bu görüşmede spor hayatının önemine dikkat çeken Mustafa Kemal, "sporum ırk" ve "ırkın ıslah" meselesi olduğuna değindikten sonra, heyetten "gülbüz, yavuz evlâtlar" yetiştirmelerini ve bunun sorumluluğunun üzerlerinde olduğunu vurguluyordu⁴¹. Akın'ın belirttiği gibi, Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal'in hemen hemen tamamı futbol kulüplerinin yöneticileri olan TİCİ temsilcilerini alttan alta uyarması ve rejimin spor politikalarının hedeflerini takip etmelerini istemesi oldukça önemliydi⁴². Bu mesaj, aslında rejim açısından futbol kulüplerinin nasıl görüldüğü/görünmesi gerektiği hakkında önemli veriler sunmaktadır. Başka bir ifadeyle tek parti iktidarı, kulüplerle iş birliği yapmaya hazırdı. Bu noktada önemli olan kulüplerin, iktidarın beden terbiyesi ve spor politikalarını uygulamaya ne kadar gönüllü olacağı veya bunu başarıp başaramayacağıydı. Bununla birlikte, kurucu kadronun ilgiyi her daim toplayan futbola işlevsel yaklaştığını hesaba katmak gerekir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yurttaş-bireylerin "Ulusun" bir sembolü haline gelmesinde ve kitlelerin anlam dünyalarının şekillenmesinde gerek "millî" takımların, gerekse kulüp takımlarının özellikle yabancı ülke takımlarıyla yaptığı müsabakalar oldukça önemli bir rol oynadı. Bu müsabakalar sırasında dile getirilen söylemler, tezahüratlar, bayrak ve ulusal amblemler, sembolik ve psikolojik düzeyde ulus inşasına ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun siyasî ideallerine hizmet etti⁴³. Diğer bir ifadeyle kurucu kadro, bu tür karşılaşmaların "bizlik bilincini diri tuttuğunun farkındaydı.

Spor, iki savaşa arasında Avrupa'dakine benzer şekilde Türkiye'de de sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar yetiştirme ve uluslararası arenada ulusal

40 Gökaçtı, *age.*, s. 96; Akın, *age.*, s. 56.

41 "Türk Sporcuları ile Bir Konuşma (30. IX. 1926)", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 261-262. Mustafa Kemal'in buna benzer konuşmaları için bk. Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?* Türkiye Olimpiyat Komitesi Yayınları, Ankara 2001.

42 Akın, *agm.*, s. 60.

43 Türkan, *agm.*, s. 79-80.

birliği sembolleştirme işlevleri gören etkin bir faaliyet alanı olarak görüldü. Bu aslında kurucu kadronun muasırlaşma arzusuyla örtüşüyordu. Zira bünyenin, zinde ve sağlam bir fiziğe dönüşümü, ülkenin ilerlemesinin ve Batılılaşmasının önemli bir göstergesiydi⁴⁴. Akın'a göre tek partili yıllarda beden terbiyesi ve spor, bireysel ve sosyal müdahale mekanizmalarının keşiştiği bir düzlemde geliştiğinden "Kemalist biyo-politikanın önemli bir bileşeniydi." Kurucu kadro, yeni rejime uygun, sağlıklı ve uysal yurttaşlar için beden terbiyesi ve spora doğrudan müdahale etti⁴⁵. Kulüplerden beklenen ise sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar yetiştirme politikasında iktidarın yanında olmasıydı. Bununla birlikte futbolun en önemli kitle sporu olması, rekabeti, yarışmayı ve takım ruhunu ön plana çıkarması tek parti iktidarını tedirgin ediyordu. Ayrıca kulüplerin gençleri kolayca bünyesinde toplaması, armalar ve renkler üzerinden rekabeti öne çıkarak alternatif "anlamlar/adlandırmalar" yaratma potansiyeli, özellikle kulüpler arasındaki gerginlik, müsabakaların zaman zaman "meydan muharebesine" dönüşmesi ve sporun örgütlü kurumu olan TİCİ'nin bütün bunlara çözüm üretememesi başka bir sorundu. Nitekim Eylül 1924'te Fenerbahçe ile Galatasaray arasındaki karşılaşmada çıkan olaylar saha dışına da yansımış ve Maarif Vekili Vasıf Bey ile Adliye Vekili Necati Bey devreye girmek zorunda kalmıştı⁴⁶. Müsabakalarda yaşanan gerginlikler Maarif Nezareti'ni harekete geçirdi ve bakanlık, 1930'da öğrencilerin spor kulüplerine girmesini engelleyen bir karar aldı.⁴⁷ Bununla birlikte "güzel oyunun" peşinde koşan öğrenciler lig maçlarında boy göstermeye devam etti. Ayrıca kulüpler arasındaki rekabet ve gerilim de hız kesmiyordu. Yukarıda değinildiği gibi bu durum, iktidarın beden terbiyesi ve spor politikaları üzerinden inşa etmeye çalıştığı sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar projesinin, kısaca değerler sisteminin önünde önemli bir barajdı. Bu durum, özellikle savaş olasılığının her geçen gün kendini hissettirdiği 1930'larda iktidar için daha fazla bir sorundu. Ayrıca, yukarıda değinildiği gibi, iktidar için kulüpler arasındaki gerginlikler ve maçlarda yaşananlar da başka bir sorundu. Örneğin bu süreçte kamuoyunu

44 Yarar, agm., s. 308; Cıvralı, *age.*, s. 124.

45 Akın, *age.*, s. 43-44.

46 "Boş kaleye penaltı atılan maç" nedeniyle başlayan gerginlik, kulüpler, federasyon ve her iki takımı destekleyen basını da içine alan gerginliklere neden olmuştu. Bakanların devreye girmesiyle "Maarif Kupası" adıyla bir karşılaşma düzenlenmesi konusunda taraflar anlaşmışsa da gerginlik sona ermedi. Bk. Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar Futbol Taribimizin Klasik Devreleri 1923-1952 Türkiye Futbol Tarihi*, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 111-114.

47 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 114.

en fazla meşgul eden olaylardan biri, 23 Şubat 1934'te Galatasaray ile Fenerbahçe arasındaki “maçın” kavgaya dönüşmesiydi. “Spor tarihimize kara bir gün olarak yazılacak” maçta, Galatasaray'ın İngiliz antrenörü yumruklanmış ve bazı oyuncular hastaneye kaldırılmıştı. Yarıda kalan bu lig maçından sonra futbol heyeti, ömür boyu men cezaları da olmak üzere on yedi oyuncuya uzun süreli cezalar verdi. Bununla birlikte kamuoyunda tepkiler dinmemişti⁴⁸. Selâmi İzzet, asaleti, vakarı ve disiplini temsil etmesi gereken “ıdmancının” yeniçeriliğe soyunduğunu ve kişileri cezalandırmak yerine kulüpleri cezalandırmak, hatta bu iki kulübün diskalifiye edilmesi gerektiğini vurgularken, bir başka yazar “milli hakimiyet rejiminin spordan büyük bir terbiye ve insaf kabiliyeti” beklerken bunun tersinin yaşandığını ve yozlaşmış spor teşkilâtına son vermek gerektiğini dile getiriyordu⁴⁹. Bütün spor teşekküllerinin kapatılacağına dair “havadislerin” ortalıkta dolaştığı bu sırada⁵⁰, İstanbul kulüpleri arasındaki rekabetin ve gerilimin bir benzeri İzmir'de yaşanıyordu. İzmir kulüplerinin kurulduğu dönemdeki kozmopolit yapı, rekabetin “ötekine” karşı yapılmasını gerektirirken ve bu iktidarlar için anlamlıyken, ulus-devletin kurulmasıyla daha homojen bir yapının oluşması ve “ötekini” temsil eden kulüplerin ortadan kalkması, rekabet ve çekişmeyi kent içine kaydırды. Nitekim İzmir kulüpleri arasındaki bu rekabet ve çekişme, 1934 sezonunda hem saha içi hem de saha dışında adeta meydan muharebesine dönüştü ve kamuoyunu bir süre meşgul etti. Gerginlikler Altay ile İzmirspor arasında şampiyonluğu belirleyecek maç öncesinde kale direklerinin kesilmesiyle başladı. Maç sırasında yenik durumda olan İzmirsporlu futbolcular, maçı tatil ettirip maçın tekrar oynanmasını sağlamak için topu birkaç kez bilinçli olarak patlattı ve hatta Altaylı Vahap'a yumrukla saldırdılar⁵¹. Maç akşamı ise Altay'ın Gündoğdu'da bulunan kulüp binası taş

48 “Çamur, Küfür, Yumruk, Tekme!”, *Vakit*, 24 Şubat 1934, s. 1, 6, 9; “Futbol Yerine Boks!”, *Akşam*, 24 Şubat 1934, s. 1,4; “Dünkü Çirkin Maç Galatasaray-Fener Maçı Dövüşle Neticelendi”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1934, s. 1, 6; “17 Futbolcunun Tecziye Edilmeleri Kararlaştı”, *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1934, s. 1, 6; “Boykot Kararı Alan Futbolcular”, *Vakit*, 27 Şubat 1934, s. 1; “İttifak Umumi Merkezi Yeni Ceza Kararları Verdi”, *Cumhuriyet*, 8 Mart 1934, s. 1.

49 Selâmi İzzet, “Böyle Olacaksa Olmasın”, *Vakit*, 25 Şubat 1934, s. 3; Akşamcı, “Spor Teşkilâtları”, *Akşam*, 14 Mart 1934, s. 3.

50 “Spor Teşekkülleri Lâğvedilecek mi?”, *Akşam*, 4 Mart 1934, s. 1.

51 Bu, o dönem oynanan maçlarında başvuru “yöntemlerden” biriydi. Nitekim “mağlûp olacağını hisseden tarafın oyunu yarıda bırakmak için kavga çıkarmasına [...] mâni olma”k gerektiğinin belirtildiği bir makalede, bu şekilde “kasten kavga çıkarılmasının önüne geçmek için en iyi çare[nin], kavga çıkaranları sahadan dışarı atarak sonuna kadar maça devam etmek” olduğu ve “bu suretle kavganın mağlûbiyetten kurtulmağa bir vesile

tutuldu. Maçta ve maç sonunda olaylara karışanlar gözaltına alınırken, futbol heyet reisi Mustafa Bey bu olaylar sonunda istifa etmişti. Maça dair tüm gelişmeleri “teferruatlı” aktaran Anadolu gazetesinde, bu şekildeki sporun “memlekete fayda değil, bilâkis zarar verece”ği belirtiliyor ve futbolun kardeş kardeşin boğuşması, birinin gözünün çıkarılması, kafasının patlatılması ve bina taşlanması “demek” olmadığı vurgulanıyordu. Ayrıca spordan bu anlaşılıyorsa, sahaları kapatmaktan başka çare yoktu⁵². Gençlerin şu veya bu kulübün değil, “Türk milletinin malı” olduğunu dile getiren İsmail Hakkı, sporun amacının iradesi güçlü, sevgiyle birbirine bağlı bir gençlik yetiştirmek ve “onların bedenî, millî terbiyelerini artırmak” olduğunu vurguluyordu. Oysa yaşananlar, “sporun manasının memleketimizde çok yanlış olduğunu” gösteriyordu. Bununla birlikte bu işin sorumlusu gençler olduğu kadar onlara rehberlik edecek spor teşkilâtıydı. Bu bağlamda “idareciler gençlik terbiyesinin ehemmiyetini kavramak mevkiindedirler”⁵³. Yeri gelmişken mahkemeye intikal eden, futbolcu ve yöneticilerin çeşitli cezalar aldığı bu maça ilişkin, İzmir'deki diğer gazetelere göre Anadolu gazetesinin geniş yer ayırdığını, bu durumun “birtakım dedikodulara”⁵⁴ neden olduğunu ve bu gazetenin birazdan ele alacağımız İzmir kulüplerinin birleştirilmesi gerekliliğinin

olamayacağı'nın anlaşılacağı belirtiliyordu. Bk. “Futbol Kavgaları”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1934, s. 6.

52 “Efendiler Spor Bu Mudur?”, *Anadolu*, 22 Nisan 1934, s. 1, 5, 6. Mahkemeye intikal eden maça ilişkin olayların baş aktörlerinden İzmirspor kaptanı Nazmi'nin, hâkime maçı yöneten Amerikan Koleji muallimi Bay Fowler'dan yakınması, kolejde okuyan Altaylı oyunculardan yana taraf tuttuğunu belirtmesi ve bununla yetinmeyerek hakemin “ötekiliği üzerinden argümanlarını temellendirmesi oldukça önemlidir. İzmirspor kaptanı, Amerikan Koleji'nde okuduğu yıllarda Bay Fowler'ın “misyonerlik arzularına karşı geldiği” için maçtan atıldığını dile getiriyordu. Mahkeme sonucunda Nazmi ve diğer sorumlular tutuklanırken, İzmir Valisi Kâzım [Dirik] Paşa başkanlığındaki toplantı sonucunda İzmirsporlu oyunculara çeşitli sportif cezalar verilmiş ve kulüp, kale direklerinin kesilmesi ve patlatılan toplar için tazminata çarptırılmıştı. Bir diğer önemli gelişme ise Belediye Reisi Doktor Behçet Salih Bey'in, İzmirspor fahri başkanlığından istifa etmesiydi. Bk. “Çirkin Spor Hâdiseleri”, *Anadolu*, 23 Nisan 1934, s. 1, 6, 7. Meselenin sportif açıdan değerlendirilmesi için bk. “İzmirdeki Kavganın Bize Göre Sebepleri”, *Ölümîyat*, 28 Nisan 1934, S. 157, s. 3.

53 İsmail Hakkı, “Yerinde Bir İhtar”, *Yeni Asır*, 24 Nisan 1934, s. 1.

54 Dönemin avukatlarından Nuri Sıtkı'nın aynı gazetede olayları ele alıp açıklama yapma gereği duyduğunu ve “bazı beyinsizleri” suçladığını belirtelim. “Me'sele bu şekilde cereyan etmişken, bazı beyinsizlerin, çocukların tevkifleri için imali nüfuz ettiğime, Emniyet müdürü ile Cumhuriyet Halk Fırkası ve Anadolu gazetesi idarehanesi arasında mekik gibi dolaştığıma dair manasız ve münasebetsiz dedikoduları kulağıma gelmeğe başladı.” Nuri Sıtkı'nın bu satırlardan sonra “bazı efendilerin bu gibi dedikodular ile hükümetin otoritesine tecavüz ettiklerini” hatırlatması da not edilmelidir. Nuri Sıtkı, “Merak Ettğim Şey”, *Anadolu*, 27 Nisan 1934, s. 3.

de en önemli savunucusu olduğunu belirtelim. Yukarıda vurgulandığı gibi kurucu kadro, 1920'lerde futbola ulus inşasına katkısı bağlamında işlevsel yaklaşıp da futbol ve kulüpler iktidarı tedirgin ediyordu. Bu durum, tek parti iktidarının beden terbiyesi ve spor politikalarını uygulama konusunda kararlı olduğu 1930'larda daha fazla görünür oldu. Cumhuriyet dönemi fizikî kültür anlayışı, beden terbiyesi ile spor arasındaki farklılıkları gidermeye, sporun yarışmacı, rekabetçi ve saldırgan yönünü ortadan kaldırmaya yönelikti. Oysa futbol, Akın'ın ifadesiyle, Kemalist fizikî kültür hareketinin “ötekisi” olarak kodlanabilecek rekabete dayalı ve dejenere edici özelliklere sahipti⁵⁵.

İktidarın uygulamak istediği beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilim, 1930'ların Türkiye ve dünya koşullarında daha fazla hissedildi. Elbette bunu besleyen iç ve dış konjonktürel gelişmeler söz konusuydu. Özellikle 1929 dünya ekonomik buhranına da bağlı olarak tek parti iktidarına yönelik huzursuzlukların içten içe görünür olması ve Serbest Fırka'nın kısa bir süre içinde kitleselleşmesi, tek parti iktidarını tedirgin etmişti. Dolayısıyla artık siyaseten “aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşme”liydi⁵⁶. Böyle bir süreçte futbol kulüplerinin bunun dışında kalması mümkün değildi. Aşağıda ele alacağımız İzmir kulüplerinin birleştirilmesiyle kurulan yeni kulüpler, aynı cinsten olan kuvvetlerin müşterek gaye yolunda birleşmesinin bir yansımasıydı. Bu bağlamda 1932'de Halkevleri gibi partiye bağlı yeni kurumlar üzerinden ideolojik seferberliğe girişildi ve solidarist düşünce doğrultusunda beden terbiyesi ve spor politikalarına önem verildi. Çünkü bireysel bir spor yerine artık, Çağlar'ın ifadesiyle “kütlenin sporunu idame ettirmek” gerekliydi. Spor, “memleket için” yapılmalıydı. Ayrıca “vatanî bir görev olan spor, [...] asıl millet mikyasında [ölçüsünde] olduğu zaman spordu”⁵⁷. Vazifelerle donatılmış makbul vatandaşların arzalandığı bu dönemde, totaliter anlayışa sahip Hitler ve Mussolini'nin yayılmacı politikaları ve silahlanmaya önem vermesi, başka bir sorundu. Böyle bir ortamda gençliğin, futbol gibi bireyselliği ve rekabeti ön plana alan bir alana değil, millî duyguları ön plana çıkaracak ve vatan savunmasına yarayacak sporlara yönlendirilmesi gerekliydi. Diğer bir ifadeyle

55 Akın, agm., s. 58.

56 “Türk Ocakları Hakkında 25. III. 1931”, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)*, der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 130.

57 B.K.Ç., “Spor Safına Gönüllü Kaydolmak Gerek!”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 5, 27 Temmuz 1936, s. 2. Aynı sayıda “iki nüshadır İngiliz sporunun İngiliz gençliği üzerindeki kurucu, kurtarıcı, kurdurucu tesirini anlatmaya çabalayan” Çağlar, İngiltere’de sporun “gençlik için bir ibadet haline” geldiğini vurguluyordu. Bk. B. K. Çağlar, “Spor ve Gençlik”, s. 13.

gençlik, olası bir savaşa hem ruhen hem de fiziksel olarak hazırlanmalıydı⁵⁸. Bu anlamda Türklerin tamamının spor yapması “boynunun borcuydu”⁵⁹. Bu noktada model olarak Almanya’ya bakıldı ve iktidar, futbol ve kulüpler konusuna el atarak “spora el koyma kararı” verdi⁶⁰. Artık beden terbiyesi ve spor, doğrudan sınırlarını iktidarın çizdiği bir çerçevede yapılmalıydı. Ahlâkî, içtimâî ve mefkûrevî kıymetler bulunan spor ve gençlik acil bir şekilde “millî mahiyet almalı” ve “spor devletleşme”liydi⁶¹. Başka bir ifadeyle sporu, dönemin solidarist ve/veya halkçı anlayışına bağlı olarak Kemalizm’in “kültür fizik davası haline getirmek”⁶² şarttı. Sporun milletle ilgili olmamasının bir nedeni de yukarıda ele aldığımız “ne idüğü belirsiz sözde spor kulüpleriydi.” Kanok, “eski devrin yadigarı” olan kulüplerin bazılarının Cumhuriyet’in spor ve gençlik politikasına uyum göstermediğinden yakınıyordu. Kanok, her ne kadar resmî spor yapısına girmeyen ve kendi çıkarları için çalışan kulüpleri eleştirse de satır arasında bu tabloyu değiştiremeyen ve buna çözüm üretemeyen TİCİ’yi sorumlu tutmaktaydı⁶³. Özellikle maçlardaki meydan muharebelerine çözüm üretilmemesi ve kulüpler arasındaki çekişmeler, mevcut spor kurumuna yönelik eleştirileri artırıyordu. Yukarıda değinildiği gibi zaten spor teşkilâtının kapatılacağına dair birtakım söylentiler dillendirilmeye başlanmıştı. Nitekim böyle bir süreçte, spor kulüplerinde ulusal kültür, karakter ve siyasetin öğretildiğini, dolayısıyla bunların kişilerin eline bırakılamayacak kadar önemli olduğunu belirten İzmir Belediye Başkan Yardımcısı Suad Yurdkoru, çözüm olarak yeni spor teşkilâtının partiye bağlı bir “Genel Spor Direktörü” adı altında ayrı bir teşkilat olarak kurulmasını önermişti⁶⁴. Bütün bunların sonucunda, 18 Şubat 1936’da TİCİ’yi lağvedilerek Türk Spor Kurumu’nu (TSK) kuruldu⁶⁵

58 Yarar, agm., s. 311.

59 B.K.Çağlar, “Spor: Lüks Değil İhtiyaçtır...” *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 11, 7 Eylül 1936, s. 2.

60 Atabeyoğlu, age., s. 13-15.

61 Münir Müeyyet Bekman, “Gençlik Teşkilâtına ve Sporun Devletleşmesine Doğru Adım”, *Spor Postası*, S. 53, 13 Nisan 1935, s. 2.

62 “Türk Gençliğinin Vazifesi”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 2, 6 Temmuz 1936, s. 3.

63 İ. Kanok, “Genel Düzeni Bozan Kulüpler”, *Spor Postası*, S. 66, 15 Temmuz 1935, s. 3, 15.

64 “Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?”, *Anadolu*, 3, İkincikanun 1936, s. 5; “Spor Kongresinde”, *Yeni Asır*, 3 Kânunusani 1936, s. 6.

65 TİCİ’nin 13 Şubat 1936’da yaptığı 8. Umumi Kongresi’nde yapılan tartışmalara bağlı olarak adı Türk Spor Kurumu’na dönüştü ve hemen sonra kurumun doğrudan doğruya CHP’ye bağlanması “Heyet-i Umumiyece Parti Başkanlığından istirham edildi.” Bk. Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 117-118; Atabeyoğlu, age., s. 17-20.

ve bir genelgeyle bütün sporcular CHP'ye üye yazıldı⁶⁶. Bu, aslında TSK'nin kurulmasıyla "devletçilerin spor alanındaki nüfuzunun "arttığının bir göstergesiydi⁶⁷. Burada dikkat çeken en önemli nokta, bu gelişme karşısında spor kamuoyunun sessizliği⁶⁸.

TİCİ'nin TSK'ye dönüştüğü kongrede doğal olarak ele alınan konulardan biri kulüpler meselesiydi. Kulüpler arası çekişmelerin "çetecilik" olarak değerlendirildiği bu kongreden sonra TSK, spor sistemini yukarıdan aşağıya inşa etmeye ve spor kulüplerinin iç yapısına karışmaya başladı⁶⁹. Aslında bu, dönemin "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle" arzusunun bir yansımasıydı. Çağlar'ın "Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için"⁷⁰ ifadesi, bunun tipik bir göstergesiydi. Böyle bir sırada TSK İkinci Başkanı Bayrak, kulüp ve kulüpcülük konusunda eleştirilerini sıralayarak, kulüplere yönelik düşkünlüğün "aşırılığına" dikkat çekmişti. "Zinde ve gürbüz sporcu yetiştirecek olan [...] kulüpler ile gençlere istenilen meziyetleri verdirmek" şarttı. Aslında TSK İkinci Başkanı, açık bir şekilde mevcut kulüplerin iktidarın arzuladığı beden terbiyesi ve spor politikalarını yerine getiremediğini vurguluyordu. Kısaca "artık" kulüp meselesinin "halli sırası gelmişti"⁷¹. Burada ilginç olan Bayrak'ın bu makalesinin Ankara'daki kulüplerin birleştirileceğinin haberinin basına yansımaları sırasında yayınlanmış olmasıydı. Dolayısıyla kulüplerimizin "ıslahı" spor davamızın en önemli meselelerinden biriydi. Sporda göğüslerimizi kabartacak başarıların gelmesi için bilgili ve ideal fikre sahip idarecilerin ve kulüplerin gerekliliğinden söz eden Türk Spor Kurumu

66 Atabeyoğlu'na göre "bu genelge bir 'emir'den başka bir şey değildi." Atabeyoğlu, *age.*, s. 24-26; Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 122. "Partili olmakla sporcu olmak arasında fark" görmeyen Çağlar'a göre, "ikisinden de umulan ve beklenen netice ve haslet birdir: sağlam vücut, işlek kafa, dürüst karakter." B. K. Çağlar, "En Büyük Bayram", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 19, 11 Ekim 1936, s. 2.

67 Sevecen Tunç, "Ateş-Güneş Kulübü 1933-1938", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz 2011, s. 168.

68 Gökaçtı, *age.*, s. 151.

69 Yiğit Akın, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", *Kafsinkef*, der. Yiğit Akın, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 188; Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, s. 117, 119.

70 B.K.Ç., "Birimiz Hepimiz İçin, Hepimiz Birimiz İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 7, 10 Ağustos 1936, s. 2.

71 "Sporda İlk Islahata Kulüplerden Başlamalıdır", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 30, 25 Ocak 1937, s. 2. Derginin bir sonraki sayısında bu makalenin Türk Spor Kurumu'nun ikici başkanı tarafından kaleme alındığını öğreniyoruz. Bk. "Spor İşlerimizin Islahı İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 31, 1 Şubat 1937, s. 2.

Dergisi Müdürü Nasuhi Baydar⁷², eleştirilerini daha da ileri götürerek mevcut kulüplerin “anarşi” odakları olduğunu belirtiyordu. Oysa kulüplerimizin millî amaçlara sahip olması zorunluydu⁷³. Daha sonra “anarşi” ifadesine açıklık getiren ve bu anarşinin futbol kulüplerinden kaynaklandığını belirten Baydar, sporun sadece futbola indirgenmesinden de rahatsızdı⁷⁴. Baydar’a bir destek de Çağlar’dan gelmişti. Çağlar’a göre diğer spor dalları da futbol kadar gerekliydi⁷⁵. İşte, gözlerin İzmir kulüplerine çevrilmesine ve bu kulüplerin birleştirilmesine neden olan atmosfer buydu.

İzmir’de İktidar Eliyle Kurulan Model Kulüpler

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik somut adımlar Mart 1937’de atıldı. Ancak daha önce değindiğimiz İzmir Belediye Başkan Yardımcısı Yurdkoru’nun yeni spor teşkilatının nasıl olması gerektiğine dair açıklamalarını İzmir ve burada kurulacak yeni kulüpler üzerinden vermesi, dikkat çekiciydi. İzmir Belediye Başkan Yardımcısı, yaklaşık bir yıl önce “İzmir şehrini iskân kesafetine göre muhtelif mıntıkalara ayır” maktan ve “her mıntika birer kulüp tesis” etmekten söz etmişti. “Ana spor, beden terbiyesi ve atletizmdir. [...] İzmir’i; Güzelyalı, Eşrefpaşa, Basmahane -Tilkilik, Tepecik- Alsancak ve Karşıyaka olmak üzere beş mıntıkaya ayırabiliriz. Bu beş mıntika içinde birer atletizm sahası yapılarak bu sahalarda beş kulüp açacağız”⁷⁶. Aslında Yurdkoru’nun bu önerisi farklı şekillerle 1937’de somutlaştı. 1937 yılının başında sporda merkezîyetçiliğe ve futbol kulüplerinin tek parti iktidarına karşı koyabilecek gücünün olmamasına bağlı olarak, “parti idare heyetinin” Ankara’daki “spor kulüplerini tahdide [sınırlamaya] karar verdiği basına yansıdı. TSK erkânının “da” iştirak ettiği toplantıda, Ankara’da sayısı onu aşan spor kulüplerinin yerine iki büyük kulüp kurulacağı, “bu usulün tecrübesinde fayda görülürse İstanbul ve İzmir gibi merkezlerde de kulüp sayılarının eksileceği” kararlaştırılmıştı⁷⁷. Ankara kulüpleri için düşünülen bu karar, çok geçmeden dokuz futbol kulübünün bulunduğu İzmir’de karşılık buldu. Akın’ın

72 “Spor İşlerimizin Islahı İçin”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 31, 1 Şubat 1937, s. 2.

73 N. Baydar, “Yeni Kulüplere Dair”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 32, 8 Şubat 1937, s. 2.

74 N. Baydar, “Spor Kulüpleri Hakkında Birkaç Söz Daha”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 34, 22 Şubat 1937, s. 2-3.

75 B. K. Çağlar, “Spor Kulüplerinin Hakikî Mânası”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 37, 15 Mart 1937, s. 2.

76 “Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?”, *Anadolu*, 3, İkincikanun 1936, s. 5; “Spor Kongresinde”, *Yeni Asır*, 3 Kânunusani 1936, s. 6.

77 “Ankara Kulüpleri Birleşiyor”, *Yeni Asır*, 31 Kanunusani 1937, s. 3; “Parti Spor Kulüplerini Tahdide Karar Vermiştir...” *Anadolu*, 31 Kanunusani 1937, s. 3.

vurguladığı gibi zaten ortam, bütün olumsuzlukların kaynağı olarak görülen kulüpçülüğün irrasyonel bir his olarak tasvir edildiği, buna karşılık kulüplerin birleştirilmesinin rasyonelitenin zaferi olarak simgelendiği bir ortamdı.⁷⁸ Böyle bir atmosferde “Eski Sporcu” imzalı bir makalede, Ankara kulüplerinin iki çatı altında birleşmeleri “dikkate şayan” bulunuyordu. “Dava, firma, forma davası, yani hissiyatı tatmin etmekten başka işe yaramayan bir dava değildir.” Ankara’nın bu “şuurlu ve tam yerinde hareketi” İzmir’e de örnek olmalıdır. Eski Sporcu’ya göre İzmir’deki kulüplerden Karşıyaka, Bornova ve Buca’nın merkez kulüpleri etrafında toplanması mümkün değildi. Altay, Altınordu, Göztepe, İzmirspor, Demirspor ve Ege Spor kulüplerininse ikkiye, azamî üçe indirilmesi gerekliydi. İzmir kulüplerinin hepsinin maddî ve manevî sorunlar yaşadığı, “şehrin spor haysiyetini ikide bir” sarstığı belirtildikten sonra, “karşımıza çıkacak en büyük ve hissî engel”e dikkat çekilmişti: “Kulüp firma ve forması!” Oysa zaten Millî Küme’de İzmir’e iki takım hakkı verilen bu dönemde, İzmir kulüplerinin birleşmesi “bugünkünden çok iyi neticeler” doğuracaktı.

“Ankara’yı bir örnek olarak göstermekle kalmıyacağız. Aklı selim, bu husustaki hissî iddiaları cerh etmeğe kâfidir. Devletler, büyük partiler bile bayrak, isim ve renk değiştirirler. Hem de hiçbir istihale [değişim] geçirmedikleri halde. Halbuki başka teşekküllerle birleşmek hepsinin arasında yepyeni bir müessese kurmak demektir ve binaenaleyh bu hususta ısrarın yeri olmayacağı, bilakis hissî bir felaketin ibrazı lâzım geleceği kanaatindeyiz. Partimiz de bu mevzuu tetkik eder ve önyak olursa, herhalde İzmir gençliği üzerindeki yüksek himayesinin güzel bir eserini daha vermek saadetine erer”⁷⁹.

Bu makaleden birkaç gün sonra kulüplerin birleşmesi gerekliliği futbolla bağlantılı kişilerle yapılan görüşmelerle desteklenmeye, bir anlamda kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. İlk olarak TSK İzmir Futbol Temsilcisi Adnan Bey’in⁸⁰ görüşlerine başvuruldu. Tam teşkilatlı, birbirine rakip iki yeni kulübün kurulması gerektiğini belirten Adnan Bey, “Bugün partinin yapmış olduğu yardımla ve partinin kuvvetli otoritesini kullanmak şartıyla bu iki kulübün tesisi[nin] zannedildiği kadar zor bir iş” olmadığını vurgulamıştı. Bununla

78 Akın, “K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi”, s. 199.

79 Eski Sporcu, “İzmir Kulüplerini de Birleştiremez miyiz?” *Anadolu*, 4 Şubat 1937, s. 7.

80 Türk Spor Kurumu’nun yeni nizamnamesine göre Umumi Merkez, İzmir mıntıkasının yeni reisi olarak Mithat Bey’i tayin ettikten sonra Mithat Bey, çalışma arkadaşlarını seçti ve listeyi Umumi Merkez’in onayına sundu. Söz konusu bu listede “futbol ajanı” olarak Adnan Bey vardı. “İzmir’de Yeni Mıntika Heyetinin Çalışmaları”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 4, 20 Temmuz 1936, s. 3.

kalmayan, bu iki kulübün İzmir'in hangi bölgelerinde ve hangi sportif alanlarda faaliyet göstermesi gerektiğini belirten Adnan Bey, bu iki ideal kulübün senelik bütçesinin asgari beşer bin lira olacağını da dile getirmişti. “Bu fikir tahakkuk ettiği takdirde pek eskiden esaslı bir şekilde kurulmuş İstanbul kulüplerine ve şimdi de büyük yardımlar yapılmakta olan Ankara kulüplerine yaklaşmak ve onlarla boy ölçüşmek imkânları İzmir sporculuğuna da nasib olacaktır”⁸¹. Bu noktada İzmir'de kulüplerin birleştirilmesi gerekliliğinin işaret fişğini atan Anadolu gazetesine dikkat çekmek gerekir. Sahibi ve baş yazarı Haydar Rüştü Öktem'in altı dönem CHP'de milletvekilliği yaptığını ve uzun bir süre CHP il teşkilatı ile Anadolu gazetesinin iç içe geçen bir binayı kullandığını belirtelim. Ayrıca kulüplerin birleştirilmesine yönelik işaret fişğini atan gazetenin, bu argümanın toplumsal karşılık bulması için karara destek veren hemen her kulübe gönül veren birinin görüşlerine başvurması dikkat çekmekteydi. Nitekim önce Altaylı sporseverlerin görüşlerine başvuran gazete, ardından Altınordulu ve Karşıyakalı sporseverler üzerinden bu argümanın karşılık bulmasına çaba göstermişti. Kulüplerin birleştirilmesi kararını doğru bulan, ancak “İki kulübün İzmir'in ihtiyacına cevap veremeyeceğini belirten Altaylı Doktor Kemal Tahsin, şimdilik en az üç büyük kulübün kurulmasının İzmir'de sporunun gelişmesine katkı vereceğini dile getirmişti. Kurulacak kulüplere yer gösteren ve mali yardım işinin önemli olduğunu belirten Doktor Tahsin, kulüplerin isim ve forma meselesinin önemli bir sorun oluşturacağını farkındaydı. Bu konuda çözüm kolaydı: “İsim ve forma işini doğrudan doğruya partiye bırakmalı ve onun tâyin ve tespit edeceği şekli kabul etmelidir.”⁸². Altınordulu Leblebici, kulüplerin “tahdidinin”

81 “İzmir'de İki Kulüp Teşkilî Mes'elesi”, *Anadolu*, 6 Şubat 1937, s. 6. Bu ifadeleri dile getiren futbol temsilcisi Adnan Bey'in, 1936 yılın ortalarında İzmir'deki kulüp yetkileriyle bir sonraki sezona ilişkin yaptığı toplantı ve hazırladığı “çok mufassal ve mühim” raporda kulüplerin birleştirilmesine dair en ufak bir ifadeye bulunmaması ve gelecek sezonunun karşılaşmalarının nasıl şekilleneceğini aktarması, göz ardı edilmemelidir. Bk. “Ajanlar Faaliyetlerini Birer Raporla Bildirdiler”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 7, 10 Ağustos 1936, s. 4.

82 Doktor Tahsin'e göre Eşrefpaşa, Yahılar semti ile Tilkilik, diğer iç mahalleler ve Alsancak semti olarak İzmir'i üç kısma ayırmak ve buralarda üç ayrı kulüp kurmak gerekir. “Bu adet, ileride ihtiyaca göre daha da fazlaştırılabilir.” Dr. K. Tahsin Sporumuzu Nasıl Görüyor?”, *Anadolu*, 7 Şubat 1937, s. 6. İzmir'de iki kulübün yeterli olmayacağını, mevcut dokuz kulüpten dört yeni kulübün oluşturulması gerektiğini ve konuda en önemli görevin “partiye düştüğünü” belirten isimlerden bir diğeri Altaylı Avukat Nuri Sıdkı'ydı. “Çünkü kulüpler hakkında kanun bakımından başka türlü harekete imkân yoktur. Madem ki kulüpler partinin himayesindedirler ve partimize mensupturlar. Kendilerine parti büyüklerinin verecekleri emri hiç şüphesiz kabul ederler.” Kurulacak her kulübe “parti tarafından” bir idareci başkan, bir umumî kaptan verilmesinin profesyonelliği getireceğini, profesyonelliğe taraf olduğunu belirten Altaylı Sıdkı, Bornova ve Buca'nın

doğru, ancak semt meselesinin önemli olduğunu belirtirken, Karşıyaka'dan Cemal Ahmet, "Millî Küme"deki başarısızlıklar üzerinden İzmir kulüplerinin birleştirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştu⁸³. Kulüplerin birleştirilmesi üzerinde olumlu görüş bildirenlerin hemen hepsi isim ve forma konusunun sorun olacağını farkındaydı. Bu konuda ise çözümün adresi olarak "parti" gösteriliyordu⁸⁴. Bunun dışında "görüşlerine başvuru alanlar" arasında olumsuz bir görüş bildiren olmadığı gibi, çok azı sportif başarı üzerinden meseleye yaklaşmıştı.

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en önemli argüman Ankara, İstanbul ve İzmir takımlarının katılımıyla ilk kez oynanacak olan "Millî Küme" maçları ve bu maçlarda başarılı sonuçlar almaktır. Başka bir ifadeyle "millî küme maçlarında İzmir kulüplerinin kuvvetli birer bünye ile İzmir'in spor varlığını temsil etmeleri meselesi mevzu bahisdir." Bu noktada İzmir futbolunun 1924'ten 1937'ye kadar hemen hemen hiç değişmemiş olduğu ve Millî Küme meselesinde İstanbul'a yine imtiyazlı bir yer verildiğine ilişkin genel kanı, İzmir'deki kulüplerin birleşmesi düşüncesine temel oluşturmuştu. Yukarıda belirtildiği gibi Ankara'daki kulüplerin birleşmesi fikri, İstanbul'da ve İzmir'de benzer adımların atılmasını gündeme getirirse de bu fikre mesafeli duran ve/veya karşı çıkanların olacağı göz ardı edilmemiş ve bu kişilere "parti" hatırlatılmıştı. Diğer bir ifadeyle kulüplerin şahıslar elinde büyüyen küçük birer meta olduğunu sananlara, "parti kanalıyla yapılacak teşebbüsler sonunda bu birleşmeleri isteyerek veya istemeyerek razı olacakları" hatırlatılmıştı⁸⁵. Burada önemli bir noktaya değinmek gerekir. İzmir'de bu tartışmalar

kurulacak herhangi bir kulübe bağlanmaması gerektiğini, Eşrefpaşa, Alsancak, Tilkilik ve Karşıyaka'da ise dört kulüp kurulmasının doğru olacağını vurgulamıştı. "İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu*, 9 Şubat 1937, s. 6.

83 Leblebici, İzmir'in dört bölgeye ayrılmasını önerirken, Cemal Ahmet Karşıyaka dışında İzmir'de Eşrefpaşa, Yalılar ve Alsancak olmak üzere üç kulübün kurulmasının zorunlu olduğunu, Buca ve Bornova'da ise ideal bir kulübün kurulamayacağını, buralarda ancak spor teşkilatı bulunan şubeler açılacağını dile getirmişti. "Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu*, 10 Şubat 1937, s. 6.

84 Mesela Cemal Ahmet ve Altaylı Fehmi, isim ve forma konusunun "parti tarafından halledileceğini", "doğrudan doğruya partinin tensip edeceği şekilde olma"sı gerektiğini belirtmişti. "Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu*, 10 Şubat 1937, s. 6; "İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu*, 11 Şubat 1937, s. 5.

85 Burada sadece "hatırlatmalarla" yetinilmediğini, İzmir'deki kulüplerin Altay ve Altınordu etrafında "toplannmalarının faydalı" olduğu, Göztepe-Altınordu veya Altınordu-Buca birleşmelerinin İzmir futbolu için olumlu sonuçlar doğuracağı belirtilmişti. Bunun yanında Federasyon'un Millî Küme maçlarıyla Türkiye futbolunu toplu bir şekilde geliştirmeye çalışması, futbolda yarı profesyonellik olarak değerlendirilmiş ve önemli bulunmuştu. Ancak "bu yarı profesyonellik tabiri, İtalya'da, Fransa'da ve Avusturya'da

yaşanırken bir yandan da 1936-1937 sezonunun şampiyonluk ve Millî Küme'ye katılacak takımların belirlenmesi için yapılan karşılaşmaların sonuna gelinmişti⁸⁶. Son hafta karşılaşmalarıyla Altay şampiyon olarak, Göztepe ise ligi ikinci bitirerek Millî Küme'ye İzmir'i temsilen katılma hakkını elde etmişti⁸⁷. Bu bağlamda Türk futbolunun “kalkınmasında” çok önemli bir aşama olarak görülen ve Federasyon Başkanı Sedat Rıza tarafından 14 Mart'ta başlayacağı belirtilen Millî Küme maçlarına katılacak takımlar belli iken⁸⁸ ve hatta Millî Küme maçlarına ilişkin fikstür yayınlanmışken⁸⁹ İzmir'de bu tartışmaların yapılması oldukça dikkat çekmekteydi. Diğer bir ifadeyle böyle bir ortamda, en azından her şey belli olmuşken, İzmir kulüplerinin birleşmesi zordu. Nitekim İzmir kulüplerinin birleşmemekle Millî Küme futbol düzeyinin altında kaldığını belirten Oral, “bunun İzmir'e yalnız bir faydasının olabileceğini” vurguluyordu: “Gelecek sene için birleşmeleri bir emri vaki haline koyarsa”⁹⁰. Futbolun içinden gelenler meseleyi bu şekilde ele alsada “Ankara'daki kulüp birleşiminin İstanbul'da ve İzmir'de tatbikine doğru sevindirici bir adım atılmak üzere olduğunu müşahade” eden ve bunu İzmir bağlamında “memnuniyetle” karşılayanlar vardı⁹¹.

olduğu gibi ‘kapitalist kulüp’ anlamına gelmemeliydi. Maksat sporun daha emin bir şekilde ilerlemesini temin olduğuna göre, kulüpleri geliri belirli, futbol sahası mevcut birer diri teşekkül haline getirmektir. Bundan maddi bazı faydalar bile ümit etmek isteriz.” “Altınordu ve Buca Kulüplerinin Ayni Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel”, *Yeni Asır*, 3 Mart 1937, s. 6.

- 86 Son haftaya bir puan farkla lider giren Altay, ikinci sıradaki Altınordu'yla, üçüncü sıradaki Göztepe ise İzmirsporla karşılaşacak ve Altay berabere kalsa bile şampiyon olacaktı. Altınordu'nun hem şampiyon hem de Millî Küme'ye katılabilmesi için Altay'ı yenmesi gerekirken, aksi bir sonuç, Göztepe'nin kazanması halinde, Göztepe'nin Millî Küme'ye katılması anlamına gelecekti. Bk. “Bugün Şampiyonluk Maçı Var”, *Yeni Asır*, 21 Şubat 1937, s. 6; “Takımlardan Hangileri Galip Gelecek”, *Anadolu*, 21 Şubat 1937, s. 3.
- 87 Son hafta maçlarında Altay ile Altınordu 3-3 berabere kalırken, Göztepe İzmirspor'u 3-1 yenmişti. “Altınordu ve Altay Güzel Bir Oyun Çıkardılar”, *Yeni Asır*, 26 Şubat 1937, s. 4; “Millî Kümeye Altay ve Göztepe Girdiler”, *Anadolu*, 26 Şubat 1937, s. 1, 4.
- 88 Millî Küme maçlarına Ankara'dan Gençlerbirliği ve Ankaragücü, İstanbul'dan ise Fenerbahçe, Güneş Beşiktaş ve Galatasaray katılacaktı. “Millî Küme Maçları Öbür Pazar Başlıyor”, *Top*, S. 49-122, 1 Mart 1937, s. 6.
- 89 “Millî Küme Fikstürü”, *Top*, S. 50-123, 8 Mart 1937, s. 12.
- 90 M. Ali Oral, “Göztepe, Altay Millî Kümeye Geçmek İçin Son Maçlarında İzmirspor ve Altınordu'yu Nasıl Mağlup Etiler”, *Top*, S. 49-122, 1 Mart 1937, s. 14.
- 91 “Altınordu ve Buca Kulüplerinin Ayni Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel”, *Yeni Asır*, 3 Mart 1937, s. 6. Bu memnuniyeti aktaran gazetenin, ertesi günkü sayısında 14 Mayıs'ta başlayacak Millî Küme maçlarından söz ettikten sonra Altay ile Göztepe'nin yapacağı maçlara yer verdiğini belirtelim. “Millî Küme Maçları”, *Yeni Asır*, 4 Mart 1937, s. 1.

Mart ayı başından itibaren kulüplerin birleştirilmesi meselesi netleşmeye başlamıştı. TSK'nın İzmir temsilcisi Adnan Bey, Mart'ın başlarında Millî Küme maçlarının hazırlıkları için Ankara'ya gittikten ve orada Ankara takımlarının "terakkisini" gördükten sonra bir kez daha İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin gerekliliğine değinmişti. Yetiştirdiği önemli futbolcuları elinde tutamayan İzmir kulüplerinin "bölgenin spor şerefi nam ve hesabına millî kümede alacakları neticeler", "bize ders ve ikazdan başka bir şey olmayacaktı". Bununla birlikte Adnan Bey birtakım çatlak seslerin çıkabileceğinin farkındaydı. "Memleket sporu haysiyeti namına vicdanen" kulüpçü ve idarecileri uyarma gereği duyan Adnan Bey'e göre "bugünkü rakiplerimize nazaran geri vaziyetimizin yegâne sebebi, kuvvetimizin dağınık bir halde olması"ydı. Adnan Bey'in bu ifadelerini "İzmir sporunun haysiyeti kırılacaktır" diye destekleyen Anadolu gazetesinin, "vaziyeti kurtarmak için tek çare[nin] derhal kulüplerin birleşmesi" olduğunu dile getirdiğini ve bir kez daha "parti"yi göreve çağırdığını belirtelim⁹². Bununla yetinmeyen gazete, 10 Mart'ta kulüplerin birleştirilmesi gerektiğini ilk kez dile getiren "Eski bir sporcu" imzasıyla "Vali ve Parti Başkanı'na" "açık bir mektup"la onları somut adım atmaya çağırmıştı. "İzmir'in spor haysiyetini kurtarmak elinizdedir." ifadesiyle başlayan mektupta, kulüplerinin birleştirmesi gerekliliği Millî Küme yönteminin gündeme gelmesi ve İzmir futbolunun yarı profesyonel bir mahiyet almasından sonra, "hiçbir sebep ve mantığın karşı duramayacağı bir zaruret" olarak değerlendirilmişti. Söz konusu mektupta kulüplerin birleştirilmesi mantık, teknik ve hakikate dayandırılmış, merkezî idarenin yardımı olmasa kulüplerin çoktan kapanacağı belirtilmiş ve forma ile firma endişeleriyle hareket eden idareciler suçlanmıştı. İzmir'in spor ve haysiyeti birleşmeyi zorunlu kıldığı gibi, bu konuda "emir, söz hakkı ve karar" partiye aitti. "İşin müstaceliyet ve ehemmiyeti meydanda olduğuna göre, Parti başkanımız olmak itibarı ile yüksek şahsiyetinizin derhal buna el koymasını teklif ve rica ediyoruz. [...] İdarecileri toplatıp derhal bunu bir formüle bağlattığınız taktirde, eserinizle vicdanî hazzınızın artacağına emniyetimiz, itimadımız vardır"⁹³. İşin ilginç yanı bu mektubun yayınlandığı gün gazetenin ikinci sayfasında "İzmir'deki bütün spor kulüplerinin birleştiği" haberinin yer alması ve "bu mühim ve tarihî kararı[n] alkışlanmasıdır"⁹⁴. Bu bağlamda

92 "İzmir Sporunun Haysiyeti Tehlikededir", *Anadolu*, 7 Mart 1937, s. 3.

93 Eski Bir Sporcu, "Vali ve Parti Başkanımıza Açık Mektup: İzmir'in Spor Haysiyetini Kurtarmak Elinizdedir", *Anadolu*, 10 Mart 1937, s. 1, 4.

94 Aslında gazete "İzmir'deki spor kulüplerinin birleştirilmesi lüzumu hakkında Vali Bay Fazlı Güleç'e yazdığımız açık mektuptan sonra geç vakte kadar mühim ve çok sevimli

“parti spor işlerini kökünden halletmişti”. “Vali ve parti başkanımızın reisliği altında parti merkez binasında toplanan İzmir'deki spor kulüplerinin murahhasları ve bölge idare heyeti, İzmir'deki bütün spor kulüplerini birleştirme kararı vermiş ve İzmir'de yalnız üç kulüp bırakmıştır” ifadesi, emrivakiyle kulüplerin birleştirildiğinin açık bir göstergesiydi⁹⁵. Aslında Anadolu gazetesinin ertesi günkü başlığı, durumu tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu: “Kulüplerin Birleştirilmesi Formalitesi Tamamlandı.” Elbette toplantıda kulüp temsilcilerince birtakım eleştiriler dile getirilmişti. Nitekim daha önce Karşıyaka kulübünde görev yapan belediye başkan yardımcısı Suad [Yurdkoru] Bey, şehrin bölgeleri ve nüfusuna göre kurulacak kulüplerin az olduğunu belirtince, Vali Fazıl Güleç buna tepki göstererek bunun bir “kulüp taassubu” olduğunu ve İzmir sporuna zarar verdiğini belirtmişti. Yine Karşıyaka'dan Cemal Ahmet [Umar] Bey'in çıkabilecek sorunların “mesuliyetini kim üstüne alacak” diye sorması üzerine İzmir Valisi, “hepsine ait mesuliyeti ben üstüme alıyorum” karşılığını verirken, Bornovaspor yetkilisi Bedi Bey'in mesafeye ilişkin eleştirilerini ise “kararım budur” diye kestirip atmıştı. İzmir Valisinin kulüp yetkililerinden gelen bu eleştirileri kestirip atmasının, “kararın değişmeyeceğini” dile getirmesinin, kendisine bunun “vazife” olarak bildirilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Vali Güleç'in alınan kararı meşrulaştırmak için partinin kurulan kulüplere daha fazla destekte bulunacağını, yardımların kolaylaşacağını dile getirmesi ve dil ve tarih tezlerine referansla, kurulacak “Üçok kulübünün” adının Türk boylarından gelen tarihî bir isim olduğunu belirtmesi önemliydi⁹⁶. Sonuç

bir haber aldık.” diyerek, bu mektubun daha önce gönderildiğini ve/veya partiyle, partiye yakın yayın organlarının süreci hızlandırdığını ortaya koyuyordu. “İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti”, *Anadolu*, 10 Mart 1937, s. 2.

95 “İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti”, *Anadolu*, 11 Mart 1937, s. 5; “Parti Spor İşlerini Kökünden Halletti: Bütün Spor Kulüpleri Dağıtılmıştır”, *Yeni Asır*, 10 Mart 1937, s. 2.

96 “Kulüplerin Birleştirilmesi Formalitesi Tamamlandı”, *Anadolu*, 10 Mart 1937, s. 2. Kulüplerin birleştirilmesine yönelik toplantıya ilişkin Karşıyaka Spor Kulübü'nün 21 Mart 1937 tarihli karar defterindeki ifadeler, sürece dair önemli bilgiler sunmaktadır. Karşıyakalı yetkililer, Valilik nezdinde alınan bu kararı “teşekkür ile karşıladıklarını ancak bu kararın ittihazından [alınmasından] evvel çağrılarak fikirleri alınmamış olduğunu”u dile getirmişti. Bunun yanında “İzmir kulüplerinin birleşmesi hakkında meydana getirilen projenin bugünkü ve yarınki ihtiyaca tamamen karşılık vermediğini, İzmir için üç kulübün az olduğunu bir dördüncüsünün de meydana getirilmesi gerek”tiğini İzmir'in nüfus, coğrafi durumu üzerinden aktarmışlar, “kulüplere verilen renklerin de daha muvafık şekilde intihabı imkânı olduğunu ileri sürmüşlerdi.” Bu ifadeler için bk. Akın, “K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi”, s. 197-199; Ahmet Diker, *Direnışten Diriliş Kafsınkaf Destanını Yazanlar*, Duvar Yayınları, İzmir 2014, s. 127-130.

itibariyle alınan karara göre sarı-siyah renkteki “Üçokspor” kulübü Altay, Altınordu ve Bucaspor’un, kırmızı-beyaz renkteki “Doğanspor” kulübü Göztepe, İzmirspor ve Egespor’un, kırmızı-siyah renkteki “Yamanlarspor” ise Karşıyaka ve Bornova’nın birleşmesiyle kurulmuştu. Ayrıca Yamanlarspor’un merkezi Karşıyaka parti binası, Üçokspor ve Doğanspor’un merkezi ise İzmir Cumhuriyet Halk Partisi binası olarak belirlenmiş ve birleştirilen kulüplerin mekânlarının yeni kurulan kulüplerin lokalleri olarak kalması kararlaştırılmıştı⁹⁷. Yukarıda belirtildiği gibi kulüplerin birleştirilmesinin en önemli gerekçelerinden biri olarak Millî Küme’de başarıyla mücadele etmek ileri sürülmüştü. Bununla birlikte demiryolları çalışanlarının takımı olan Demirspor’un gerekli disiplini gösterdiği için diğer kulüplerle birleştirilmesine gerek duyulmaması, sportif başarı dışında birtakım beklentilerin hesaba katıldığını göstermektedir. Bu bağlamda “kulüpçülüğün”, bireysellikle eş tutulduğu bir dönemde sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle yaratma arzusunda olanlar ve/veya kütleleşmiş bir toplum arzulayanlar için atılan bu adım anlaşılabilir. Bunun yanında her türlü kurumun parti içinde eritildiği bir dönemde, İzmir’deki kulüplerin birleştirilmesi ve yeni kulüplerin parti kanalıyla kurulması, partinin bu alanı denetlemesi açısından önemlidir. Nitekim Vali Güleç’in Türk bilinç ve prensiplerinin topluluk üzerinde belirlediğini, bugünkü şartlar karşısında İzmir gençliğinin belirli çatılar altında organize edilmesinin zararlı olduğunu, hissî vaziyetlerin muteber ve makul olmayacağını dile getirmesi⁹⁸ ve bugüne kadar kulüplerin birleşmesinin zorunlu olmasına rağmen kulüpçülük anlayışının birleşmeye engel olduğunu, ferdi ve marazi hareketlerin memleket ve gençlik davasına uzandığını belirten Gökçe’nin bu olayı “inkılâp ile bir imtihan” olduğunu vurgulaması, bunun kanıtıdır. Kulüpçülüğün, memleket sporuna ve gençlerin birlikte hareket etmesine engel olduğunun hakikat olduğunu belirten Gökçe’ye göre, artık her şey bitmiş ve yepyeni bir dönem başlamıştı. Artık ona hazırlanmak gerekliydi⁹⁹. Mülkî idarenin bu hazırlıkları kısa bir süre içinde somutlaştırmaya çalıştığını belirtelim. Bir yandan yeni kurulan kulüplerin Alsancak stadında karşılaşacaklarının açıklanması,¹⁰⁰ diğer yandan istifa eden Sedat Rıza Bey’in yerine Futbol Federasyonu

97 “İzmir’deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti”, *Anadolu*, 10 Mart 1937, s. 2; “İzmir Kulüplerinde Yeni Teşkilât”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1937, s. 6.

98 “İzmir’deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti”, *Anadolu*, 11 Mart 1937, s. 5.

99 Orhan Rami Gökçe, “İzmir’de Spor”, *Anadolu*, 12 Mart 1937, s. 3.

100 “Yarınki Maçlar”, *Anadolu*, 13 Mart 1937, s. 5. Söz konusu bu maçlarla ilgili olarak bk. *Anadolu*, 16 Mart 1937, s. 7.

Başkanlığı'na getirilen Nasuhi Bey'in özellikle İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesi meselesiyle meşgul olacağını belirtmesi,¹⁰¹ bunun göstergesiydi. Kaldı ki Millî Küme maçlarının başlamasına da birkaç gün kalmıştı. Tam bu noktada bir parantez açıp bir konuyu sorgulamanın faydalı olacağını düşünüyorum. Daha önce belirtildiği gibi İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en önemli argümanlardan biri, Millî Küme maçlarında başarılı sonuçlar almaktı. İzmir'den Millî Küme'ye katılacak takımlar belli olmuşken, hatta Millî Küme fikstürü çekilmişken İzmir kulüplerinin birleştirilmesi akla parti içi iktidar mücadelesini getirmektedir. "Vali ve Parti başkanımızın reisliği altında" alınan bu kararda, futbolu yöneten kurumun, federasyonun sesinin çıkmaması ve birleştirilen kulüplerin temsilcilerinin görüş ve eleştirilerinin dikkate alınmaması göz ardı edilmemelidir¹⁰². Bilindiği gibi 1930'ların başından itibaren Başbakan İsmet Bey ile Ekonomi Bakanı Celal Bayar arasında "devletçi-liberal" politikalara yönelik çekişmenin yansıdığı yerlerden biri, Galatasaray kulübüydü. "Devletçi" İsmet Bey'in Galatasaray içindeki kolu Suat Hayri Ürgüplü'yle "liberal" Bayar'a yakın olan Yusuf Ziya Bey arasındaki sürtüşme sonucunda Bayar'ın başını çektiği liberaller, 1933 yılında Galatasaray'ın içinden Güneş kulübünü çıkarmıştı¹⁰³. Resmî olarak liglere Üçüncü Küme'den başlaması gereken Güneşspor'un, İstanbul Bölgesi Spor Kongresi'nde Bölge Futbol Başkanlığı'na kulübün kurucularından Kemal Rifat Kalpakçıoğlu'nun seçilmesi ve ardından "Birinci Küme'de mücadele edebilecek güçte bir takım olması" gerekçesiyle Birinci Küme'ye alınması, aslında birçok şeyi açıklıyordu¹⁰⁴. İstanbul'da Galatasaray ile Güneşspor arasındaki mücadelenin saha ve saha dışında devam ettiği ve Güneşspor'un her geçen sezon başarı grafiğini yükselttiği, hatta 1937-1938 sezonunda İstanbul Birinci Küme Şampiyonu olduğu bir dönemde, İzmir'deki bu birleşme, yanıtı zor bu soru üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir.

101 "Federasyon Reisi İstifa Etti", *Anadolu*, 14 Mart 1937, s. 3.

102 Kulüplerin birleşme kararının alınmasından bir süre sonra, Federasyon ikinci başkanı Nasuhi Bey ve Genel Sekreter Nizamettin Bey'in İzmir kulüplerinin birleşmelerinin çok yerinde ve iyi bir karar olduğunu belirtmeleri, başka bir açıklama getirememeleri meseleye ışık tutmaktadır. Bk. "İzmir Kulüplerinin Birleşmesi", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1937, s. 6.

103 Güneş Kulübü üzerinden gündeme gelen siyasi çekişme ve Güneş'in kuruluşu için bk. Şenol, *age.*, s. 17-31, 113-121; Tunç, *agm.*, s. 159-175.

104 Tunç, *agm.*, s. 172.

İzmir kulüplerinin birleştirilmesi “spor tarihinde büyük bir inkılap olarak kabul edil”se de tartışmalar devam etti. Oral yapılan eleştirileri, “1. Kulüpler hiç olmazsa İzmir tarafında üçe çıkarılmalı, 2. İsimleri ve formları üzerinde değişiklik yapılmalı, 3. Eski güzel ve tarihi isimleri taşıyan kulüpler bırakılarak diğerleri bunlara ilhak edilmeli, 4. Bütün oyuncuların nasıl tatmin edileceği” olmak üzere dört noktada toplamıştı. Kulüplerin birleştirilmesine ilişkin toplantıda yapılan eleştirilere “bugün için başka türlü harekete imkân yoktur.” cevabının verildiğini belirten Oral, Ankara’daki İzmirliilerin TSK’ye müracaat ederek bu işin çözüme kavuşturulmasını, Altay, Altınordu, İzmirspor ve Karşıyaka’nın bırakılması ve diğer kulüplerin bunlara katılması istediklerini belirtmektedir¹⁰⁵. Bu noktada İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin bazı rahatsızlıklara neden olduğunu ve iktidara yakın yayın organlarının buna bariyer oluşturmaya çalıştığını belirtelim. Mesela, imzasız bir makalede kulüpçü zihniyeti savunanlar “haşere” olarak niteleniyordu: “Sinek küçük bir haşeredir, fakat mideyi bozar mı bozar. Çat deyip vurmalıdır.” Semih Nazım ise, kulüpçü zihniyeti savunanların “ceketlerini arkalarına alarak kulüp kapılarından gitmesini” öneriyordu¹⁰⁶. Meseleye sportif açıdan yaklaşan Top dergisinde İzmir’deki kulüp sayısının üçe düşmesi olumlu bulunurken, alınan bu kararda bazı noksanlıkların olduğu belirtilmişti. Öncelikle bu üç takıma seçilemeyen oyuncuların ve Millî Küme haricindeki takımın tamamen boşa çıktığı belirtilerek, bunun şimdilik tatmin edici olduğu, ancak bu uygulamanın İzmir futbolunu geriye götüreceği vurgulanmıştı. “Çünkü prensip olarak fazla oyuncu, tek kulüp, az maç, teknik bakımdan futbolunun ilerlemesi için çok mahzurludur.” İzmirliilerin buna bir çözüm üretmesi gerektiği belirtilen makalede, “aksi halde şehircilik heyecanı ile verilmiş olan bu kararın İzmir futbolunu söndürebileceği” dile getiriliyordu¹⁰⁷. Buna karşın İzmir’deki kulüplerin sayısının fazla, ekonomik yapılarının zayıf, teşkilatlarının dağınık, idarelerinin karışık ve çeşitli görüşlerin çarpıştığı bir yapıda olduğunun belirtildiği bir başmakalede, yapılan işin parti prensipleri açısından doğru olduğu, ancak memleket ve gençlik davasında gedik açmaya çalışanlara karşı mücadele etmek gerektiği vurgulanmıştı. Bu kişilerin gençliği ve sporu partiden ve memleket kamuoyundan daha ideal, daha samimî

105 M. Ali Oral, “Kulüplerin Birleşmesi”, *Top*, S. 52-125, 22 Mart 1937, s. 10.

106 Çimdik, “Şundan Bundan”, *Anadolu*, 13 Mart 1937, s. 5.; Semih Nazım, “Futbol Ajanlığının Bu Haftaki Jestini Kötüleyecek Dedikodu Yapılıyor”, *Yeni Asır*, 17 Mart 1937, s. 6.

107 “Kulüplerin Birleşmesi İzmir futbolunun İnkişafını Bozmamalı”, *Top*, S. 51-124, 15 Mart 1937, s. 5.

olarak düşünüp sevdiklerini iddia etmek mümkün değildi. Ayrıca gençlik ve kulüpler üç şahsın değil, parti ve cemiyetindi. “Hissimizi, tarafgirliğimizi, müfrit ve marazî heyecanlarımızı bir kenara bırakırsak, kurulan eserin zaruret ve faydasını daha çabuk anlarız. [...] Yeni müesseselerimizin etrafında toplamağa bakmalıyız. Gerek parti terbiyesi gerekse İzmir’in spor varlığı ve gençliği noktasından tutulabilecek en kestirme yol budur. Bu yola gidiş vazife ve prensip icabıdır”¹⁰⁸. Yukarıda değindiğimiz Top dergisinde yer alanlara, “İstanbul’da futbol dedikodusu yapan bazı spor yazıcıları”nın eleştirilerine cevap veren Bilget, İzmir kulüplerinin birleşmesinin İstanbul-İzmir futbol davası çıkarmak için değil, memleketin özlediği kulüp örneklerini vermek ve memleket sporuna oyuncu yetiştirmek için gerçekleştiğini belirtiyordu¹⁰⁹.

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en net tepkinin Altaylı taraftarlardan gelmesi sorgulanmaya değer bir başka durum. Bu sorgulamayı yaparken, yukarıda değindiğimiz parti içi iktidar mücadelesinin futbola nasıl yansıdığını bir kez daha hatırlamak gerekir. Güneş Kulübü’nün kurulmasında etkili olan Bayar’ın, vakti zamanında Altay’ın kuruluşunda aktif rol oynaması ve İzmir’deki kulüplerin birleştirilmesine yönelik en net tepkinin Altaylılardan gelmiş olması not edilmelidir¹¹⁰. Nitekim birçok kişi yanında kulüplerin birleştirilmesinin işaret fişeğini atan “Eski Sporcu”ya gönderilen imzasız mektupta şunlar dile getirilmişti: “1. Kulübün ismi ve tarihî forması Türkiye’nin her tarafında, Balkanlar’da ve merkezî Avrupa’nın büyük şehirlerinde tanınır. Bunu unutma. 2. Her millet tarihi ile iftihar ve onun şan ve şerefi ile yaşadığı gibi her müessese de mazisine dayanarak övünür. Kuruluş tarihinin yirmi beşinci yılındasın. Bunu hatırlından çıkarma. 3. Seni yok etmek isteyenlerle mücadele et. Hak senindir. Yılma. 4. Öz Altaylı isen kendin gibi bildiğin 7 arkadaşına aynen bu yazılan varakalardan birer tane gönder.” Bu mektuba sert bir tepki gösteren “Eski Sporcu”, ironik bir şekilde “imzasız” geldiği için bu mektubu samimi bulmamış, aklı selim ve medenî cesareten uzak olarak nitelendirmişti. Mektubun saadet zinciri olarak karalandığını ve fesat hareketi olduğunu belirten Eski Sporcu, Altaylı birisi olarak kulübün ve diğer kulüplerin günden güne zayıfladığını, maddî açıdan perişan bir durumda olduğunu, kısaca “enkaz” haline geldiğini vurgulamıştı. Mesele şu

108 “Parti, Gençlik, Spor ve Bazıları”, *Anadolu*, 18 Mart 1937, s. 1, 5.

109 Adnan Bilget, “Üçokspor Takımı Bugün Saat Onaltıda En Kuvvetli Şekliyle Sahaya Çıkacak”, *Yeni Asır*, 27 Mart 1937, s. 4.

110 Talimciler, İzmir kulüpleri içerisinde kulüp yönetimlerine seçilenlere bakıldığında Altay’ın diğer İzmir kulüplerinden farklı bir yol izlediğini ve kuruluşundan itibaren iktidarlara kurduğu yakın bağlara dikkat çekmektedir. Bk. Talimciler, *agm.*, s. 55-56.

veya bu kulübün işi değildi; “bir gençlik meselesinin, spor işinin memleket, Parti, terbiye ve disiplin esasları içinde halli zarureti”ydi¹¹¹.

Bu ve benzeri tepkilerin gelme olasılığı yetkilileri harekete geçirmiş olmalıdır. Zira İzmir’deki köklü kulüplerin birleştirildiği bir toplantıda bulunamayan Futbol Federasyonu ikinci başkanı Nasuhi Baydar’ın, “İzmir kulüplerinin birleşme hadisesinin Ankara’da büyük bir memnuniyet ve dikkatle karşılandığını belirtmesi ve bu birleşmenin İzmir futbolu açısından olumlu sonuçlar doğuracağını açıklaması, Federasyon Genel Sekreteri Nizamettin Nazif’in ise bu girişimi İzmir sporunu kurtarmaya doğru atılmış güçlü ve esaslı bir adım olarak görmesi bunun kanıtıdır¹¹². Bunun yanında Futbol Federasyonu başkan yardımcısı İzmir’de gördüklerinden rahatsızlık duymuş olmalı ki, iktidara yakın bir gazetede düşüncelerini açıklama gereği duymuştu. İzmir’deki kulüplerin birleşmesi üzerinde ısrarla durulması gerekirken gazetelerde gerekli desteğin yer almadığından yakınan Baydar, kulüpçülüğün bir “mezhep” haline getirildiğini ve kulüplerin “tekkeye” dönüştürüldüğünü belirtmişti. Baydar’a göre “tarihe mal ettiğimiz tekkelerle bazı gençliklerin kendilerine mal etmek istedikleri kulüplerin an’anelerinde tükenmez benzerlikler” vardı. İzmir kulüplerinin birleşmesinin şehirciliğin kulüpçülüğe “galebesi” olarak görülmesine karşı çıkan Baydar, temel amacın Millî Küme maçlarında başarı elde etmek olduğunu, ayrıca şehirciliğin kulüpçülere değil, geniş anlamıyla spor fikrinin dar görüşlere, mezhep ve hiziplere galebesi şeklinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Futbol Federasyonu ikinci başkanına göre “rekabet sporun inkişafında esastır.” diye itiraz edenler, rekabetin bütün memleketi kapsadığının ve rekabet düşüncesinin sporun kendisinde bulunduğunun farkında değillerdi. Dolayısıyla İzmir’de atılan bu adımla ortaya çıkan sonuç, “bütün memleket için örnek olacaktır”¹¹³.

111 Eski Bir Sporcu, “Bu da Ne? Saadet Zincirini Hatırlatan Bir Varakpare ve Ona Cevap”, *Anadolu*, 19 Mart 1937, s. 6; “İzmir Kulüpleri Arasında İhtilâf Başgösterdi”, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1937, 6. Gazete, ertesi günkü sayıda mektup meselesini Altay’ın yetkililerine sorduklarını, böyle bir hareketin bilinçli ve “hakiki” eski Altaylılarla ilgisinin olmadığını, kendilerinin de parti teşkilâtı içinde yer aldıklarını ve birleşmenin yerinde olduğunun belirtildiğini aktarmıştır. Bk. “Spor İşlerimiz”, *Anadolu*, 20 Mart 1937, s. 1, 4.

112 “Spor İşlerimiz”, *Anadolu*, 20 Mart 1937, s. 1, 4.

113 N. Baydar, “Kulüpçülük, Şehircilik, Sporculuk”, *Anadolu*, 20 Mart 1937, s. 1, 2. Baydar bu ifadeleri dile getirse de sorumlu müdür olarak görev yaptığı derginin kısa bir süre önce önümüzdeki haftalarda Ankara, İstanbul ve İzmir futbol takımlarının en güçlerinin şehirlerinde kendi aralarında maçlar yapmaya başlayacağını, “Millî Küme” maçları adı verilen bu müsabakalara İzmir’den Altay ile Göztepe’nin katılacağını ve “Millî Küme maçlarının esaslarının tesbit edildiğinin” haberleştirilmesi ilginçti. Söz konusu makalede, TİCİ kurulduğundan beri devam eden Türkiye futbol birinciliklerinin her yıl yuvarlak

Milli Küme maçlarının başlaması, Üçokspor ve Doğanspor'un başlangıçta iyi sonuçlar alması, kulüplerin birleşmesi argümanını destekleyenleri memnun etmişti¹¹⁴. Nitekim İzmir kulüplerinin birleştirilmesine sayfalarında yer vermeyen Türk Spor Kurum Dergisi, Milli Küme maçlarında Üçokspor'un Beşiktaş'ı 1-0 yenmesini, Doğanspor'un Beşiktaş'la berabere kalmasını "eski takımların birleşmesine" bağlamıştı. "Eski takımların birleşmesi hakiki müvazene [denge] ve âhengi teessüs edince, böyle neticeler daima alınacak demektir. [...] İzmir'i yıkan ve futbolda gerileten şey, antrenörsüzlük, kıymetlerin dağılması, oyuncuların da kulüpçülük tesirlerini kapılması idi. Şimdiki şartların ilk ifadeleri, muhakkak ki İzmir lehinedir"¹¹⁵. Bununla birlikte bir süre sonra Üçokspor ve Doğanspor'un kötü futbolu ve aldığı sonuçlar, kulüplerin birleştirilmesini destekleyenleri umutsuzluğa itmisti. Nitekim kulüplerin birleşmesinin ateşli savunucularından "Eski bir sporcu", Milli Küme maçlarının sonuna doğru muhasebe yapma ihtiyacı duydu. Maçlardaki olumsuz sonuçları hakemlere, İzmirli oyuncuların laubaliliğine ve antrenörlerin yetersizliğine bağlayan Eski Bir Sporcu,¹¹⁶ kulüplerin birleşmesinden sonra yapılması gerekenlerin yapılmadığını, tereddüt, atalet ve dedikodunun yavaş yavaş oyuncuların kafasına sokulduğunu belirtiyordu¹¹⁷. Haziran ayıyla birlikte Millî Küme maçlarında Doğanspor ve Üçok'un son sıralara demirlemesi, kulüplerin birleşmesine yönelik eleştirilerin daha rahat dile getirilmesine neden oldu. Öyle ki futbol temsilcisi Suad Yurdkoru'nun içinde olduğu bir grubun kulüplerin ihyasından söz ettiğine dair söylentiler, Vali Güleç'i açıklama yapmaya itti. Yeni kurulan düzenin bozulmayacağını

rakamla 25.000 liraya mal olduğu halde Türk futbolunun ilerlemediği, bizde sınıf esasına dayanmayan futbolun en zayıf takımla en kuvvetli takımı karşılaştırıp ezdirmekten başka bir işe yaramadığı vurgulanıyordu. Bk. "Milli Küme Maçları Başlarken", "Milli Küme Maçlarının Esasları Tesbit Edildi", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 36, 8 Mart 1937, s. 2, 13. Yeri gelmişken Baydar'ın Anadolu gazetesindeki makalesinin Türk Spor Kurumu Dergisi'nin 12 Nisan 1937'deki 41. sayısında yer aldığını belirtelim.

114 20 Mart'ta başlayan Milli Küme'nin ilk hafta maçlarında İzmir'de Doğanspor Üçokspor'u 4-2 mağlup etmişti. 27 Mart'ta Alsancak Stadi'nda yapılan maçta Üçokspor'un Beşiktaş'ı 1-0 yenmesi, İzmir basınında büyük bir memnuniyet yaratmış, Doğanspor'dan da benzer bir başarı beklenmişti. "Milli Küme Maçları Pazar Günü Başladı", *Anadolu*, 23 Mart 1937, s. 1, 6; "Varolun Üçoklular!" *Anadolu*, 28 Mart 1937, s. 1, 5.

115 O. R. "İzmir'de Milli Küme Maçları", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 40, 5 Nisan 1937, s. 4.

116 Eski Bir Sporcu, "Milli Kümede İzmir'in Son Vaziyeti Üzerine", *Anadolu*, 27 Mayıs 1937, s. 6;

117 Eski Bir Sporcu, "Milli Kümede İzmir'in Son Vaziyeti Üzerine 2", *Anadolu*, 28 Mayıs 1937, s. 6.

belirten Güleç, birleşmenin olumlu sonuçlar doğuracağından emindi¹¹⁸. Benzer bir şekilde Yurdkoru'yu eleştiren, kulüplerin birleşmesine hâkim olan ruhu anlamadan bunu sadece bir futbol meselesine indirgemenin yanlış olduğunu belirten Eski Bir Sporcu, kısa bir süre önce yazdığı makalede Doğanşpor ve Üçok'un başarısızlığında hakemleri suçladığını atlamış olmalı ki, bu kez “kulüplerin birleştirilmesinde millî küme maçlarında iyi netice almak düşüncesinin hâkim” olmadığını ve sadece futbolun “hatıra getirilmediğini” belirtmişti. Bunun yanında eski kulüpleri ihya etmenin “gericilik” olduğunu vurgulayan “Eski bir sporcu”, bu kişilere “parti otorite ve prensiplerini” hatırlatmaktan geri durmamıştı¹¹⁹. Ertesi günkü yazısında Milli Küme maçlarından İzmir hesabına aslında bir şey beklemediğini yineleyen aynı yazar, ortadaki başarısızlığın nedeninin eski düzene dönüleceğini belirtenler ve hatta bu konuda futbolcuların kafalarını karıştıranların olduğunu vurgulamıştı¹²⁰. Geline nokta “netice[nin] umulduğu gibi çıkmadığı” ortadaydı. Meseleyi metaforik bir anlatımla ele alan Burhan Felek, “İzmir kulüplerinin bugünkü vaziyetini ve aldıkları neticeyi gördükten sonra bu birleşmeye taraf” olanların da bundan rahatsız olduğunu düşünüyordu. “Çünkü vaziyet hakikaten sarımsaklı bala benzer”¹²¹. Benzer şekilde “bariz bir âhensizlikten” söz eden Ocakoğlu, kulüplerin birleştirilmesinin hata olmadığını, ancak “birleşmenin ihtiyaca uygun bir şekilde tecelli ettirilmediğini” dile getiriyordu. “Tabii bu hareket memnuniyetsizlik uyandırdı. İtiraf eylemek lazımdır ki kulüpler fiilen birleştirilmiş olmasına rağmen gençlerin düşünceleri ve kalpleri gelişmiş değildir.” Yapılanın baskıyla olduğunu teslim eden Ocakoğlu'nun, “tazyikle yürütülen işlerden büyük ve müspet neticeler” çıkmayacağını belirtmesi önemliydi¹²². “Bu teşebbüsün aldığı bugünkü hâl” üzerinde durmaya devam

118 “İzmirde Kulüpler Vaziyeti”, *Anadolu*, 3 Haziran 1937, s. 1.

119 Eski Bir Sporcu, “Artık Katı Hareket Zamanı Gelmiştir”, *Anadolu*, 3 Haziran 1937, s. 7. Bu eleştirilere cevap vermek durumunda kalan ve sporla ilgili görüşlerini gazete sütunlarında tartışmayı gereksiz gören Yurdkoru, meseleye partinin karıştırılmasına tepki göstermişti. “B. S. Yurdkoru Vazih Bir Şey Söylemiyor” *Anadolu*, 4 Haziran 1937, s. 6.

120 Eski Bir Sporcu, “Artık Katı Hareket Zamanı Gelmiştir”, *Anadolu*, 4 Haziran 1937, s. 6.

121 B. Felek, “Ayrılmalı mı? Ayrılmamalı mı?”, *Kırmızı-Beyaz*, S. 1, 14 Haziran 1937, s. 2.

122 Hakkı Ocakoğlu, “Spor İşlerinde”, *Yeni Asır*, 24 Haziran 1937, s. 1. Ocakoğlu'nun gazetesinde, İzmir takımları Milli Küme maçlarını son iki sırada tamamladıktan sonra yer alan bir makalede, Üçokşpor ve Doğanşpor'un “kendilerinden beklenen neticeleri alama”dıkları teslim edilse de iyi oyun oynadıkları, dolayısıyla bunun İzmir sporu adına bir eksiklik olarak kabul edilemeyeceği belirtiliyordu. “Türk Milli Takımı”, *Yeni Asır*, 14 Temmuz 1937, s. 4.

eden Burhan Felek, meselenin spor teşkilatımızı düşündürecek bir boyut aldığını vurgulayarak meseleyi etraflı bir şekilde ele almıştı. Felek'e göre idarî yollarla değil, teşkilât kanalıyla işler yola girmelidir.

“Eski kulüpleri kapatıp yenilerini kurmak, bir zabıta ve asayiş lüzumu ise, kulüplerin teşekkül ilmühaberlerini ellerinden almakla mesele basit bir şekilde halledilebilirdi. Bu kulüplerin faaliyetlerine hitam vermek ve zabıta ve mülkiye bakımında değil de içtimaî mülahazalardan mütevellit ise, umumî merkez bu kulüpleri kendi sicilinden siler ve teşkilâtın hiçbir kıymeti kalmazdı. Ve böylelikle İzmir'de bir ‘spor kulüpleri buhranı’ çıkmış olmazdı. Halbuki böyle yapılmadı. Bu eski kulüplerin ellerinde teşekkül ilmühaberleri vardır. Hükûmet sicillerinde şahsiyeti hükmiyeye haiz birer teşekküllerdir. Türk Spor Kurumu’unda da eski isimleriyle mukayyet bir takım hak ve vazifelere malik federe kulüplerdir. Buna rağmen bunların faaliyetlerine ‘idarî’ vasıtalarla nihayet verilmek istenmektedir. Belki de pek haklı sebeplerle yapılan bu müdahalelerin memlekette spor işlerinin idare salâhiyeti bakımından mutlaka teşkilât kanalı ile yapılması, bilhassa öteden beri üstüne titredığımız ‘otorite’ prensibi bakımından elzemdir. O itibarla umumî merkezin İzmir vilayetiyle temasa geçerek işi söylediğimiz yola icra etmesi bihakkın beklenilmektedir”¹²³.

İktidar eliyle yaratılan bu sunî birleşme başarısızlıkla sonuçlanınca gözler bu kulüplerin temmuz ayında yapılacak kongrelerine çevrildi. Diğer bir ifadeyle “bu kongrelerin neticesi alâka ve merakla beklendi” zira “İzmir sporunun mukadderatı her halde bu kongrelerde alınacak neticelere bağlıydı”¹²⁴. Söz konusu bu kongrelerin sunî birleşmenin başarısızlığını tescillediğini söylemek mümkündür. 3 Temmuz'daki Doğanspor'un kongresinden sonra¹²⁵ 25 Temmuz'da yapılan Yamanlarspor¹²⁶ ve Üçokspor'un kongreleri, bu sırada iktidar içindeki güç odaklarını ve kamuoyunu çokça meşgul eden Galatasaray ile Güneşspor arasında oynanan olaylı maçın gölgesinde yapıldı¹²⁷. Kongre

123 B. Felek, “Bir Prensip Meselesi”, *Kırmızı-Beyaz*, S.3, 28 Haziran 1937, s. 2.

124 M. “İzmir Kulüpleri Gene Eski Vaziyetlerini Alacaklar mı?”, *Kırmızı-Beyaz*, S. 3, 28 Haziran 1937, s. 7.

125 “Doğanspor Kongresi”, *Anadolu*, 4 Temmuz 1937, s. 3; “Doğanspor Kulübü Kongresi”, *Anadolu*, 6 Temmuz 1937, s. 2.

126 Yamanlarspor kongresinde Bornova'dan Bedi Bey, Bornovalı gençlerin Karşıyaka'ya gelemediğini ve spordan mahrum kaldıklarını belirterek “alâkadar makamların” dikkatini çekmişti. “Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek”, *Anadolu*, 27 Temmuz 1937, s. 1, 4.

127 İki takım arasında 4 Temmuz 1937'de oynanan ve 1-1 devam eden maç sırasında yaşanan “muharebe”, maçın yarıda kalmasına neden oldu. Bk. “Fener Stadındaki Muharebe”,

öncesinde Üçokspor kulüp reisi Faik Bey'in toplantının sadece Üçok Kulübü'ne ait olduğunu ve ihtilaflı fikirlerin kongrede konu edilmemesini dile getirmesi, aslında geline noktaı özetliyordu. Bunun üzerine Altaylı, Altınordulu ve Bucasporlu delegelerin büyük bir kısmı kongreyi terk etmişti. Kendi kulüplerinin kongresi için geldiğini düşünen delegelerin bu eylemi, birleştirilen kulüplerin kabul görmediğinin bir başka göstergesiydi. Nitekim her iki kulübün kongresinde eski kulüplerin ihya edileceğine dair “şayialar” üzerine Vali Güleç, kulüplerin eski adlarıyla ilgili ortaya atılan iddiaları gülünç bulduğunu, bu adlar etrafındaki yıkıcı rekabetleri ortadan kaldırmak istediklerini belirtiyordu. Bununla birlikte Güleç, “ihtiyaca göre mevcuda belki bazı kulüpler[in] ilâve edileceğini” belirtme gereği duymuştu¹²⁸. Böyle bir atmosferde Başvekil İnönü'nün Galatasaray ile Güneşspor arasındaki maça ilişkin sert tepkisine¹²⁹ değinen Bilgin, meseleyi İzmir kulüplerinin kongreleri bağlamında ele alarak Millî Küme maçlarındaki başarısızlık sonrası kulüplerin birleştirilmesine yeni bir meşruiyet yaratmaya çalışıyordu. Hükümetin yüz tutmuş bir çibana el attığını, Başvekilin spor reformuna yönelik tebliğinin gençler için uyanıklık nedeni olması gerektiğini belirten Bilgin, İzmir'in bu reformu uygulama konusunda diğer yerlere öncülük ettiğini, ancak kötü niyetli bazılarının yazılarının İzmir'e yansıdığını ve son günlerde İzmir'de “bir bozgun havasının estiğini” vurguluyordu. Bilgin'e göre asıl amaç spor ahlâkını korumak, “şuur hududunu aşan rekabetleri dağıtmak” olduğundan kulüp isimlerinin ne olacağı ve kulüplerin sayısının artıp artmayacağı önemli değildi. Oysa gençlere sürekli rekabet duygusu aşılarmaktaydı. Başvekilin direktiflerinin ilk önce “İzmir sporunda kendini hissettireceğinden” emin olan Bilgin'e göre “gençler arasına sokulan bazı yarı şuursuzları” kulüplerden temizlemek şarttı¹³⁰. Yukarıda belirtildiği gibi böyle bir atmosferde yapılan İzmir kulüplerinin kongreleri yine “partinin” kontrolünde yapıldı. Berent'in ifadesiyle “yine parti eliyle” her şey açıklığa

Cumhuriyet, 7 Temmuz 1937, s. 1, 6. Maça ilişkin imzasız bir makalede iki takım oyuncularının “gladyatör ruhile birbirlerini yedikleri” belirtilerek tepki gösteriliyordu. “Gladyatörvari Sporculuk İstemiyoruz.”, *Akşam*, 6 Temmuz 1937, s. 1.

128 “Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek”, *Anadolu*, 27 Temmuz 1937, s. 1, 4; “Üçok Kulübünün Umumi Kongresi”, *Yeni Asır*, 27 Temmuz 1937, s. 2.

129 TSK'nin aldığı kararları yeterli bulmamış olmalı ki Başvekil İnönü, 27 Temmuz'da sert bir genelge yayınlamış ve alınan kararlar beş maddeyle açıklanmıştı. “Gençliğe Büyük Bir Müjde Dün Neşredilen Tebliğ”, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 3; “Memlekette Spor Terbiyesine Aykırı Hareketlere Müsaade Edilmeyecek”, *Akşam*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 4; “Spor İşleri Hakkında”, *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 5.

130 Şevket Bilgin, “Başvekilin Direktifleri”, *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

kavuşturulmaya çalışıldı ve “İzmir kulüplerinin kimlik bunalımı” yeni bir rotaya girdi. Eski Altay, Üçok’tan ayrılıp Alsancak olurken, eski Altınordu ise Üçok olarak kalmıştı. Eski Göztepe, Doğanspor ve eski Karşıyaka, Yamanlar olarak devam etme kararı vermiş, İzmirspor Doğanspor’dan ayrılarak Ateşspor’a dönüşmüştü. Bunun yanında Bornovaspor Alsancak’a, Bucaspor da Üçok’a bağlanmıştı¹³¹. Türkiye, Atatürk’ten sonra her anlamda yeni bir döneme girmişti. Nitekim Milli Şef Dönemi’nde, 1939’un ortalarından itibaren İzmir kulüpleri birleşik kulüplerden ayrılarak eski isimlerini ve renklerini aldıklarını açıklamaya başladı. 4 Temmuz 1937’de Karşıyaka’da toplanan olağanüstü genel kurulda Yamanlarspor olarak değiştirilen kulübün adı oybirliğiyle tekrar Karşıyaka Spor Kulübü’ne dönüştü. Benzer şekilde Alsancakspor’un kongresinde umumî heyet, siyah-beyaz renklerle tekrar Altay adının kabul edildiğini açıkladı¹³². Gökaçtı’nın vurguladığı gibi bu açıklamaların Ankara’da sessiz bir şekilde karşılanarak onaylanması,¹³³ Türkiye’de yeni bir dönemin başladığının da bir göstergesiydi.

Sonuç

XIX. yüzyıldan itibaren dünya üzerinde hızla kitle sporu haline gelen futbol, iktidarların her daim ilgisini çekti. Sporun kapitalist piyasa mekanizmalarıyla bütünleşmeye başladığı bu dönemde, ulus-devletin yaygınlaşması ve vatandaş-ordusuna duyulan ihtiyaç, beden terbiyesi ve sporun askerî hazırlık sürecinin bir unsuru olarak görülmesini gündeme getirdi. İktidarlar için bu durum beraberinde futbolla, özellikle jimnastik ve diğer spor dalları arasında bir gerilime neden oldu. XIX. yüzyıldan itibaren dünyayı hızla fethetmeye başlayan futbolun duraklarından biri de Osmanlı coğrafyasıydı. Milliyetçiliğin güçlü bir tutunum ideolojisi olduğu XIX. yüzyılda, ilk etapta gayrimüslimlerin oynadığı futbol, kısa süre içinde unsur-ı aslinin de ilgisini çekti. Yüzyıl dönümü hem Türk milliyetçiliğinin hızla siyasallaştığı hem de Müslüman-Türk unsurların futbol kulüplerini kurduğu dönemdi. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi farklı etnik ve inançsal kitlelerin yaşadığı yerlerde futbol, Müslüman-Türk unsurlarda “bizlik” bilincini diri tuttu. İTF iktidarında

131 Berent, *age.*, s. 97-98.

132 Diker, *age.*, s. 132-135; Akın, “K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi”, s. 204; “Kulüp İsimleri Değişmeye Başladı”, *Anadolu*, 8 Temmuz 1939, s. 2; “Altay Kulübü”, *Yeni Asır*, 8 Temmuz 1939, s. 2. Bu sırada toplanan Üçokspor’un kongresinde ise kulübün adının tekrar Altınordu olmasında ısrar edilmiş ve bu konun tekrar görüşülmesi uygun görülerek yeni idare heyeti seçilmişti. Bk. “Üçok Kongresi”, *Yeni Asır*, 7 Temmuz 1939, s. 2.

133 Gökaçtı, *age.*, s. 147.

futbolla siyasal aktörlerin teması hızlandı ve bu, futbolun kitleselleşmesini hızlandırdı.

Genel olarak iki savaş arası dönemde iktidarlar, beden terbiyesi ve sporu askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak görse de futbolun geniş halk kesimlerine ulaşması, iktidarların bir kez daha bu alana el atmasını gerektirdi. İki savaş arası dönemde Mustafa Kemal liderliğinde verilen Milli Mücadele sonucunda kurulan Türk ulus-devletinin kurucu kadrosu, bu süreçte hızla muasırlaşmaya ağırlık verdi. Özellikle 1920’lerde rejimi konsolide etme çabası içindeki kurucu kadronun spora/futbola yönelik elle tutulur bir politikasının olmaması, spor ve futbol dünyasının göreceli olarak özerk hareket etmesine ortam yarattı. Cumhuriyet’in ilk yıllarında futbol, özellikle uluslararası müsabakalarda ulus inşasına katkıda bulunsu ve birlik-beraberlik duygusuyla “bizi” görünür kılsa da futbol, iktidar nezdinde tedirginlik yaratıyordu. Bunda, futbol kulüplerinin gençlik üzerinde önemli bir çekim merkezi olması, kulüpler arası rekabet ve maçlardaki gerginlikler/kavgalar da etkiliydi. Ayrıca iki savaş arası dönemde “gürbüz, yavuz evlâtların” önemi, beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilimi besliyordu. Bütün bunlar İzmir’deki futbol kulüplerinin birleşmesinin ve model kulüpler kurulmasının alt yapısını oluşturdu. Futbolun bireyselliği, rekabeti, yarışma ruhunu öne çıkarması ve futbolda kulüpçülük anlayışının etkin oluşu, sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle yaratma arzusunu zorlayabilirdi. Diğer bir ifadeyle takımların, tribünlerin ve maçların birer kültürel mücadele alanı olması veya olasılığı, tek parti iktidarını tedirgin ediyordu. Bu anlayış, iktidar temsilcilerinin İzmir kulüplerini birleştirme motivasyonunu artırdı. İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin en önemli gerekçelerinden biri olarak Milli Küme’de başarıyla mücadele etmek ileri sürülse de bu, özünde iktidarın sporu/futbolu doğrudan dizayn etme girişimiydi. Söz konusu bu müdahalede futbolun paydaşlarının dikkate alınmaması, iktidarın futbola/spora bakışının bir yansımasıydı. Bununla birlikte bu mühendislik girişiminin karşılığının olmadığı kısa bir süre içinde anlaşıldı.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Kırmızı-Beyaz

Spor Âlemi

Spor Postası

Top

Türk Spor Kurumu Dergisi

Yeni Asır

Araştırma-İnceleme Eserler

Ahmed, Cemal, “İzmir Şampiyonu Karşıyaka Kulübü’nün Mazisi”, *Spor Âlemi*, S. 1, 25 Teşrinievvel 1926.

“Ajanlar Faaliyetlerini Birer Raporla Bildirdiler”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 7, 10 Ağustos 1936.

Akın, Yiğit, “*Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*” *Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Akın, Yiğit, “Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları”, *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s. 53-92.

Akın, Yiğit, “K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi”, *Kafsinakaf*, der. Yiğit Akın), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 185-205.

Aksoy, Yaşar, *Karşıyaka ve Kafsinakaf Tarihi*, Hisdaş Yayını, İzmir 1988.

Akşamcı, “Spor Teşkilatları”, *Akşam*, 14 Mart 1934.

Aktükün, İlker, “Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları”, *Cogito*, S. 63, Yaz 2010, s. 8-26.

Aktükün, İlker, “Oyundan Siyasete: Türkiye’de Futbolun Doğuşu”, *İktisat Dergisi*, S. 463-468, Temmuz-Aralık 2005, s. 3-10.

“Altay Kulübü”, *Yeni Asır*, 8 Temmuz 1939.

“Altınordu ve Buca Kulüplerinin Aynı Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel”, *Yeni Asır*, 3 Mart 1937.

“Altınordu ve Altay Güzel Bir Oyun Çıkardılar”, *Yeni Asır*, 26 Şubat 1937.

“Ankara Kulüpleri Birleşiyor”, *Yeni Asır*, 31 Kanunusani 1937.

Atabeyoğlu, Cem, *Sporda Devlet mi, Devlette Spor mu?*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları 2001.

Atabeyoğlu, Cem, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Spor”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*,

C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1474-1518.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937), der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Baydar, N., “Yeni Kulüplere Dair”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 32, 8 Şubat 1937.

Baydar, N., “Spor Kulüpleri Hakkında Birkaç Söz Daha”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 34, 22 Şubat 1937.

Baydar, N., “Kulüpçülük, Şehircilik, Sporculuk”, *Anadolu*, 20 Mart 1937.

Bekman, Münir Müeyyet, “Gençlik Teşkilâtına ve Sporun Devletleşmesine Doğru Adım”, *Spor Postası*, Sayı 53, 13 Nisan 1935.

Berent, Orhan, *Alsancak’ın Sakini Altay*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

B.K.Ç., “Spor Safına Gönüllü Kaydolmak Gerek!”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 5, 27 Temmuz 1936.

B.K.Ç., “Birimiz Hepimiz İçin, Hepimiz Birimiz İçin”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 7, 10 Ağustos 1936.

B.K.Çağlar, “Spor: Lüks Değil İhtiyaçtır...” *Türk Spor Kurumu Dergisi*, Sayı 11, 7 Eylül 1936.

B.K.Çağlar, “En Büyük Bayram”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 19, 11 Ekim 1936.

Bilget, Adnan, “Üçokspor Takımı Bugün Saat Onaltıda En Kuvvetli Şekliyle Sahaya Çıkacak”, *Yeni Asır*, 27 Mart 1937.

Bilgin, Şevket, “Başvekilin Direktifleri”, *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1937.

Bora, Tanıl-Erdoğan, Necmi, “Dur Tarih, Vur Türkiye Türk Milletinin Milli Sporunu Olarak Futbol”, *Futbol ve Kültürü, Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler*, der. Roman Horak-Wolfgang Reiter-Tanıl Bora, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 221-240.

“Boykot Kararı Alan Futbolcular”, *Vakit*, 27 Şubat 1934.

“B.S. Yurdkoru Vazıh Bir Şey Söylemiyor” *Anadolu*, 4 Haziran 1937.

“Bugün Şampiyonluk Maçı Var”, *Yeni Asır*, 21 Şubat 1937.

Cantek, Funda Şenol-Yarar, Betül, “Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, Güz 2009, s. 201-218.

Cıvrılı, Selim Rumi, *Atletik Politika Spor ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Çağlar, B. K., “Spor Kulüplerinin Hakikî Mânası”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 37, 15 Mart 1937.

“Çamur, Küfür, Yumruk, Tekme!”, *Vakit*, 24 Şubat 1934.

Çimdik, “Şundan Bundan”, *Anadolu*, 13 Mart 1937.

“Çirkin Spor Hâdiseleri”, *Anadolu*, 23 Nisan 1934.

Dağlaroğlu, Rüştü-San Haluk, *Türk Futbol Tarihi*, Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1973.

Diker, Ahmet, *Direnışten Dirilişe Kafşinkaf Destanını Yazanlar*, Duvar Yayınları, İzmir 2014.

“Doğanspor Kongresi”, *Anadolu*, 4 Temmuz 1937.

“Doğanspor Kulübü Kongresi”, *Anadolu*, 6 Temmuz 1937.

“Dünkü Çirkin Maç Galatasaray-Fener Maçı Dövüşle Neticelendi”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1934.

“Efendiler Spor Bu Mudur?”, *Anadolu*, 22 Nisan 1934.

Eski Sporcu, “İzmir Kulüplerini de Birleştiremez miyiz?” *Anadolu*, 4 Şubat 1937.

Eski Bir Sporcu, “Vali ve Parti Başkanımıza Açık Mektub: İzmir’in Spor Haysiyetini Kurtarmak Elinizdedir”, *Anadolu*, 10 Mart 1937.

Eski Bir Sporcu, “Bu da Ne? Saadet Zincirini Hatırlatan Bir Varakpare ve Ona Cevap”, *Anadolu*, 19 Mart 1937.

Eski Bir Sporcu, “Millî Kümede İzmir’in Son Vaziyeti Üzerine”, *Anadolu*, 27 Mayıs 1937.

Eski Bir Sporcu, “Millî Kümede İzmir’in Son Vaziyeti Üzerine 2”, *Anadolu*, 28 Mayıs 1937.

Eski Bir Sporcu, “Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir”, *Anadolu*, 3 Haziran 1937.

Eski Bir Sporcu, “Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir”, *Anadolu*, 4 Haziran 1937.

“Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek”, *Anadolu*, 27 Temmuz 1937.

“Federasyon Reisi İstifa Etti”, *Anadolu*, 14 Mart 1937.

Felek, B. “Ayrılmalı mı? Ayrılmamalı mı?”, *Kırmızı-Beyaz*, Sayı 1, 14 Haziran 1937.

Felek, B. “Bir Prensip Meselesi”, *Kırmızı-Beyaz*, S. 3, 28 Haziran 1937.

“Fener Stadındaki Muharebe”, *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1937.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Fişek, Kurthan, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, Bağırhan Yayınevi, Ankara 1998.

“Futbol Yerine Boks!”, *Akşam*, 24 Şubat 1934.

“Futbol Kavgaları”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1934.

“Gençliğe Büyük Bir Müjde Dün Neşredilen Tebliğ”, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1937.

“Gladatörvari Sporculuk İstemiyoruz.”, *Akşam*, 6 Temmuz 1937.

Gökacı, Mehmet Ali, *“Bizim İçin Oyna” Türkiye’de Futbol ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Gökçe, Orhan Rami, “İzmir’de Spor”, *Anadolu*, 12 Mart 1937.

Güneş, Günver, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi, (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2012.

Güneş, Günver, "II. Meşrutiyet Döneminde Spor", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II II. Meşrutiyet*, ed. Saime Selanga Gökgöz-Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul 2020, s. 243-295.

Hakkı, İsmail, "Yerinde Bir İhtar", *Yeni Asır*, 24 Nisan 1934.

Hiçyılmaz, Ergun, *Evvvel Zaman İçinde Türkiye'de Futbolun Öyküsü*, Doyuran Matbaası, İstanbul, t. y.

"İttifak Umumî Merkezi Yeni Ceza Kararları Verdi", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1934.

"İzmirdeki Kavganın Bize Göre Sebepleri", *Olimpiyat*, 28 Nisan 1934, S. 157.

"İzmir'de Yeni Mıntika Heyetinin Çalışmaları", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 4, 20 Temmuz 1936.

"İzmir'de İki Kulüp Teşkilî Mes'elesi", *Anadolu*, 6 Şubat 1937.

"İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu*, 9 Şubat 1937.

"İzmir Sporunun Haysiyeti Tehlikededir", *Anadolu*, 7 Mart 1937.

"İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu*, 10 Mart 1937.

İzmir Kulüplerinde Yeni Teşkilât", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1937.

"İzmir Kulüplerinin Birleşmesi", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1937.

"İzmir Kulüpleri Arasında İhtilâf Başgösterdi", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1937.

"İzmirde Kulüpler Vaziyeti", *Anadolu*, 3 Haziran 1937.

İzzet, Selâmi, "Böyle Olacaksa Olmasın", *Vakit*, 25 Şubat 1934.

Kaftan, Ç. Esen, *Altay Spor Tarihi*, Acargil Matbaası, İzmir 1978.

Kahraman, Âtîf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Kanok, İ. "Genel Düzeni Bozan Kulüpler", *Spor Postası*, S. 66, 15 Temmuz 1935.

"Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu*, 10 Şubat 1937.

"Kulüplerin Birleşmesi İzmir Futbolunun İnkişafını Bozmamalı", *Top*, S. 51-124, 15 Mart 1937.

“Kulüp İsimleri Değişmeye Başladı”, *Anadolu*, 8 Temmuz 1939.

Kuper, Simon, *Ajax Hollandalılar ve Savaş II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Futbol*, Çev. Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul 2004.

Kuruloğlu, Fehim, “Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel S., 2018, s. 297-314.

Kuruloğlu, Fehim, “İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C 16, S. 2, Aralık 2021, s. 202-213.

M. “İzmir Kulüpleri Gene Eski Vaziyetlerini Alacaklar mı?”, *Kırmızı-Beyaz*, S. 3, 28 Haziran 1937.

“Memlekette Spor Terbiyesine Aykırı Hareketlere Müsaade Edilmeyecek”, *Akşam*, 28 Temmuz 1937.

“Millî Kümeye Altay ve Göztepe Girdiler”, *Anadolu*, 26 Şubat 1937.

“Millî Küme Maçları Öbür Pazar Başlıyor”, *Top*, S. 49-122, 1 Mart 1937.

“Millî Küme Fikstürü”, *Top*, S. 50-123, 8 Mart 1937.

“Millî Küme Maçları”, *Yeni Asır*, 4 Mart 1937.

“Millî Küme Maçlarının Esasları Tesbit Edildi”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 36, 8 Mart 1937.

“Millî Küme Maçları Pazar Günü Başladı”, *Anadolu*, 23 Mart 1937.

Nazım, Semih, “Futbol Ajanlığının Bu Haftaki Jestini Kötüleyecek Dedikodu Yapılıyor”, *Yeni Asır*, 17 Mart 1937.

“17 Futbolcunun Tecziye Edilmeleri Kararlaştı”, *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1934.

“Parti Spor Kulüplerini Tahdide Karar Vermiştir...” *Anadolu*, 31 Kanunusani 1937.

Parti Spor İşlerini Kökünden Halletti: Bütün Spor Kulüpleri Dağıtılmıştır”, *Yeni Asır*, 10 Mart 1937.

“Parti, Gençlik, Spor ve Bazıları”, *Anadolu*, 18 Mart 1937.

Ocakoğlu, Hakkı, “Spor İşlerinde”, *Yeni Asır*, 24 Haziran 1937.

Oral, M. Ali, “Göztepe, Altay Millî Kümeye Geçmek İçin Son Maçlarında İzmirspor ve Altınordu’yu Nasıl Mağlup Etiler”, *Top*, S. 49-122, 1 Mart 1937.

- Oral, M. Ali, “Kulüplerin Birleşmesi”, *Top*, S. 52-125, 22 Mart 1937.
- O.R. “İzmir’de Millî Küme Maçları”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 40, 5 Nisan 1937,
- Sancaktar, Caner, “Türkiye’de Modernleşme, Siyaset ve Futbolun Doğuşu”, *Bilgi ve Bellek*, S. 8, Yaz 2007, s. 158-175.
- Sert, Mahmut, *Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Sıtkı, Nuri, “Merak Ettiğim Şey”, *Anadolu*, 27 Nisan 1934.
- Sivaz, Bayram Ali, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.
- “Spor Kongresinde”, *Yeni Asır*, 3 Kânunusani 1936.
- “Spor Teşekkülleri Lâğvedilecek mi?”, *Akşam*, 4 Mart 1934.
- “Spor İşlerimiz”, *Anadolu*, 20 Mart 1937.
- “Spor İşleri Hakkında”, *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1937.
- Sungur, Erdoğan, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, İzmir 2002.
- Şenol, Mehmet, *Gayriresmi Futbol Tarihi*, Mundi Kitap, İstanbul 2020.
- “Takımlardan Hangileri Galip Gelecek”, *Anadolu*, 21 Şubat 1937.
- Talimciler, Ahmet, “İzmir: Sporla Bağlantısı Her Daim Farklı Olan Kent”, *Geçmişten Günümüze Kurtuluşun 100. Yılında İzmir Spor*, ed. Ahmet Talimciler, İzmir Büyükşehir Belediyesi İZELMAN AŞ. Yayınları, İzmir 2023, s. 27-117.
- Türk Futbol Tarihi*, C 1, ed. Erdoğan Arıpınar, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Ankara 1992.
- Tunç, Sevecen, “Ateş-Güneş Kulübü 1933-1938”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz 2011, s. 159-175.
- “Türk Gençliğinin Vazifesi”, *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 2, 6 Temmuz 1936.

Türkan, Coşkun, “Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FİFA-1904)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/uluslararasi-futbol-federasyonlari-birligi-fifa-1904/>, son erişim tarihi: 17.05.2024.

Türkan, Coşkun, “Milliyetçilik ve Futbol: Erken Cumhuriyet Döneminde İzmir Kulüplerinin Yabancı Takımlarla Müsabakaları”, *İzmir Spor Tarihi İzmir Spor Tarihinden Sayfalar, Oyunlar, Spor Kulüpleri ve Sporcular*, ed. Günver Güneş-Bahri Okumuş, Ütopya Yayınevi, Ankara 2019, s. 49-95.

“Üçok Kulübünün Umumî Kongresi”, *Yeni Asır*, 27 Temmuz 1937.

“Üçok Kongresi”, *Yeni Asır*, 7 Temmuz 1939.

“Varolun Üçoklular!” *Anadolu*, 28 Mart 1937.

Yarar, Betül, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Modern Sporun Kuruluşu”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Güz 2014, s. 301-317.

“Yarınki Maçlar”, *Anadolu*, 13 Mart 1937.

“Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?”, *Anadolu*, 3, İkincikanun 1936.

Yüce, Mehmet, *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Yüce, Mehmet, *İdmançı Ruhlar Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952 Türkiye Futbol Tarihi*, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Yüce, Mehmet, *Esir Şehirde Spor*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. İstanbul 2020.